

**PREGOVARAČKA POZICIJA CRNE GORE
ZA MEĐUVLADINU KONFERENCIJU O PRISTUPANJU CRNE GORE
EVROPSKOJ UNIJI
ZA POGLAVLJE 23 - PRAVOSUĐE I TEMELJNA PRAVA**

Podgorica, oktobra 2013.

I SAŽETAK PREGOVARAČKE POZICIJE

Crna Gora prihvata pravnu tekovinu Evropske unije (EU) obuhvaćenu poglavljem Pravosuđe i temeljna prava koja je na snazi 30. V 2012. i do trenutka pristupanja ne očekuje poteškoće u sprovođenju pravne tekovine EU u okviru ovog poglavlja.

Crna Gora ne traži trajna izuzeća niti prelazna razdoblja za sprovođenje pravne tekovine EU u okviru ovog poglavlja.

II ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

1. PRAVOSUĐE

Uvod

Normativni okvir kojim je uređen pravosudni sistem u Crnoj Gori čine **Ustav** (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13), **Zakon o sudovima** (Sl. list RCG, br. 5/02, 49/04, Sl. list CG, br. 22/08, 39/11 i 46/13), **Zakon o sudskom savjetu** (Sl. list CG, br. 13/08 i 39/11, 31/12 i 46/13), **Zakon o državnom tužilaštvu** (Sl. list RCG, br. 69/03, Sl. list CG, br. 40/08, 39/11 i 46/13), **Zakon o Ustavnom sudu** (Sl. list CG, br. 64/08 i 46/13), **Zakon o advokaturi** (Sl. list RCG, br. 79/06), **Zakonik o krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 57/09, 49/10), **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 64/11), **Zakon o parničnom postupku** (Sl. list RCG, br. 22/04 i 76/06), **Zakon o izvršenju i obezbjeđenju** (Sl. list CG, br. 36/11); **Zakon o javnim izvršiteljima** (Sl. list CG, br. 61/11); **Zakon o upravnom sporu** (Sl. list RCG, br. 60/03, i Sl. list CG 32/11), **Zakon o vanparničnom postupku** (Sl. list RCG, br. 27/06), **Zakon o posredovanju** (Sl. list CG, br. 30/05 i 29/12), **Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći** (Sl. list 20/11), **Zakon o prekršajima** (Sl. list CG, br. 1/11), **Zakon o edukaciji u pravosudnim organima** (Sl. list RCG, br. 27/06), **Zakon o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudne i ustavnosudske funkcije** (Sl. list CG, br. 36/07), **Zakon o izvršenju krivičnih sankcija** (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94, 69/03 i 65/04 i Sl. list CG, br. 32/11), **Zakon o notarima** (Sl. list RCG, br. 68/05 i Sl. list CG, br. 49/08), **Zakon o zaštiti svjedoka** (Sl. list RCG, br. 65/04), kao i nizom podzakonskih akata.

Sudsku vlast vrši 15 osnovnih sudova, dva viša, dva privredna, Apelacioni, Upravni i Vrhovni sud, kao najviši sud u Crnoj Gori. U okviru dva viša suda funkcionišu dva Specijalizovana odjeljenja za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina.

Poslove državnog tužilaštva obavlja 13 osnovnih državnih tužilaca, dva viša, Vrhovni državni tužilac u okviru koga je uspostavljeno i Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, kojim rukovodi Specijalni tužilac za

suzbijanje organizovanog kriminala. Ovo odjeljenje je u okviru pravosudnog sistema povezano s dva Specijalizovana odjeljenja za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina u okviru viših sudova.

Osnovna **državna tužilaštva** se osnivaju za područje jednog ili više osnovnih sudova i područnih organa za prekršaje, a viša državna tužilaštva za područje višeg suda i privrednog suda. Vrhovni državni tužilac postupa pred Vrhovnim sudom, Apelacionim sudom, Upravnim sudom i drugim sudovima u skladu sa zakonom.

Za vođenje prekršajnog postupka nadležno je 17 područnih organa za prekršaje, kao prvostepeni organi i Vijeće za prekršaje, koje odlučuje po žalbama protiv odluka prvostepenih organa, kao i o njihovom sukobu nadležnosti.

Za sprovođenje edukacije u pravosudnim organima zadužen je Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije koji je posebna organizaciona jedinica Vrhovnog suda.

Izvršenje krivičnih sankcija realizuje se u okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, kao organa državne uprave, koji je organ u sastavu Ministarstva pravde.

Notari i javni izvršitelji su posebnim zakonima ustavnovljeni kao samostalne i nezavisne službe od javnog interesa. Zakonom su propisani uslovi za vršenje ovih poslova od strane fizičkih lica, način udruživanja, prava i obaveze, kao i odgovornost notara i javnih izvršitelja.

Zakon o izvršenju i obezbjeđenju i Zakon o javnim izvršiteljima su usvojeni krajem 2011. U toku je postupak izbora javnih izvršitelja čiji je propisani broj 32.

Advokatska komora je samostalna, nezavisna, profesionalna organizacija advokata koja obavlja poslove od opšteg interesa za advokate. Crna Gora na dan 17. VII 2013, ima 695 advokata. Uslovi za obavljanje poslova advokature, njihova prava, obaveze i odgovornosti uređeni su posebnim zakonom.

Zakonom o notarima iz 2005. uspostavljena je Notarska komora sa sjedištem u Podgorici. Komora je obavezna i profesionalna organizacija notara koji imaju sjedište na teritoriji Crne Gore. Crna Gora na dan 17. VII 2013. ima 44 notara.

Centar za posredovanje štiti interese posrednika i vrši stručne i administrativne poslove u vezi s posredovanjem. Osnovan je od strane Vlade Crne Gore 2008. kao neprofitna ustanova, koja informiše građane i zainteresovane strane o institutu posredovanja i planira, organizuje i sprovodi stalno usavršavanje i obuku posrednika.

Crna Gora je strana potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koja je shodno članu 9 Ustava dio unutrašnjeg pravnog poretka Crne Gore, ima primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuje kada odnose uređuje drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Predstavници Crne Gore učestvuju u radu: Komiteta Savjeta Evrope za efikasnost pravosuđa (CEPEJ), Evropskog komiteta za pravnu saradnju (CDCJ), Evropskog komiteta za krivična pitanja (CDPC), Komiteta eksperata za saradnju na osnovu Evropskih konvencija o saradnji u krivičnim stvarima (PC-OC), Konsultativnog savjeta evropskih sudija (CCJE), Vrhovne Konferencije država potpisnica Konvencije Savjeta Evrope o pranju, traženju, zaplijeni i oduzimanju imovine koja je proistekla iz kriminala, kao i o finansiranju terorizma, Konsultativnog savjeta evropskih tužilaca (CCPE) i Komiteta eksperata za terorizam (CODEXTER), Savjetodavne grupe tužilaca jugoistočne Evrope – SEEPAG, Međunarodnog udruženja tužilaca sa posebnim konsultativnim statusom pri Ekonomskom i socijalnom savjetu Ujedinjenih nacija i Međunarodnoj uniji notara.

Pravosudne institucije Crne Gore stekle su status posmatrača u relevantnim evropskim mrežama, i to: Vrhovni sud u Asocijaciji državnih savjeta i vrhovnih upravnih jurisdikcija, Vrhovno državno tužilaštvo u Mreži generalnih tužilaca pri vrhovnim sudovima EU, Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije u Mreži za pravosudnu obuku EU, predsjednik Vrhovnog suda u Mreži predsjednika vrhovnih sudova Evropske unije i Sudski savjet u Evropskoj mreži pravosudnih savjeta. Ministarstvo pravde je član Mreže za zakonodavnu saradnju ministarstava pravde EU.

Vlada Crne Gore je 2007. usvojila Strategiju reforme pravosuđa (2007-2012) s Akcionim planom za njenu implementaciju, kao osnovni dokument koji sadrži pravce reforme u ovoj oblasti. Ključni ciljevi koje je prepoznala ova Strategija su: jačanje nezavisnosti, efikasnosti, i dostupnosti pravosuđa i jačanje javnog povjerenja u pravosuđe. Osim ovoga, prepoznate su i određene oblasti u kojima treba preduzeti reformske aktivnosti, radi ostvarivanja strateških ciljeva, a to su: edukacija u pravosudnim organima, međunarodna pravosudna saradnja, alternativno rješavanje sporova, sudska praksa, pravosudni informacioni sistem i zatvorski sistem.

Reformske aktivnosti će se nastaviti na temelju nove Strategije reforme pravosuđa za period 2013-2018, čija je priprema u toku. Strateški ciljevi za naredni period prate opredjeljenje Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji. Tako će se u narednom periodu raditi na jačanju nezavisnosti, nepristrasnosti, odgovornosti, profesionalizma, stručnosti i efikasnosti pravosuđa, odnosno ostvarenja pristupa pravdi i jačanju javnog povjerenja u pravosuđe.

Takođe, Crna Gora je usvojila Predlog akcionog plana za pregovaračko poglavlje 23, kojim su određeni jasni ciljevi, mjerljivi indikatori i neophodni institucionalni poredak u gore navedenim oblastima u skladu sa preporukama iz Izvještaja o skriningu. Strategija reforme pravosuđa 2013 – 2018, čije je izrada u toku i AP 23 će biti kompatibilni i usklađeni s nacionalnim i međunarodnim prioritetima reforme pravosuđa. U tom smislu, u ova dva dokumenta postojaće slične i čak iste mjere, u onom dijelu gdje se prioritete iz Strategije i Izvještaja o skriningu poklapaju.

Sprovođenje reformi u oblasti pravosuđa je u nadležnosti Ministarstva pravde uz aktivno učešće svih pravosudnih organa. U cilju praćenja realizacije aktivnosti definisanih Strategijom biće uspostavljena posebna komisija u čijem sastavu će biti starješine svih pravosudnih i drugih relevantnih državnih organa na koje se odnosi strategija.

1.1. Nezavisnost pravosuđa

Nezavisnost sudstva i državnog tužilaštva garantovana je Ustavom i zakonima donijetim na osnovu Ustava – Zakonom o Sudskom savjetu, Zakonom o sudovima i Zakonom o državnom tužilaštvu.

Jedno od načela sudstva koje je proklamovano Ustavom je načelo nezavisnosti suda, te da sud sudi na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora. Zakon o sudovima dalje razrađuje ovo načelo, propisujući da sudija sudi i odlučuje samostalno i nezavisno i da svoju funkciju ne smije vršiti ni pod čijim uticajem.

Sudski savjet je uspostavljen 2008. kao samostalan i nezavisan organ, a Ustavom je propisana između ostalog, nadležnost Sudskog savjeta za izbor i razrješenje svih sudija i predsjednika suda, izbor i razrješenje predsjednika Sudskog savjeta, koji se bira iz reda članova koji nijesu nosioci sudijske funkcije, dvotrećinskom većinom.

Amandmanima na Ustav je predviđeno da Sudski savjet bira i razrješava predsjednika Vrhovnog suda, na predlog Opšte sjednice Vrhovnog suda, dvotrećinskom većinom.

Izmijenjen je sastav Sudskog savjeta Amandmanima na Ustav. Članovi Sudskog savjeta su: predsjednik Vrhovnog suda, četiri sudije koje bira i razrješava Konferencija sudija, vodeći računa o ravnomjernoj zastupljenosti sudova i sudija; četiri ugledna pravika koje bira i razrješava Skupština, na predlog nadležnog radnog tijela Skupštine po raspisanom javnom pozivu i ministar pravde. Mandat Sudskog savjeta je četiri godine.

Administrativne, stručne i tehničke poslove za potrebe Sudskog savjeta obavlja Sekretarijat sudskog savjeta koji trenutno ima 29 zaposlenih od 51 predviđenih.

Princip nezavisnosti državnih tužilaca, takođe je sadržan u Ustavu i Zakonu o državnom tužilaštvu, koji državno tužilaštvo određuju kao jedinstven i samostalan državni organ koji vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti. U vršenju svojih dužnosti državno tužilaštvo postupa u skladu s Ustavom, zakonima i međunarodnim ugovorima.

Državnim tužilaštvom rukovodi Vrhovni državni tužilac. Vrhovnog državnog tužioca bira i razrješava Skupština Crne Gore, nakon saslušanja u nadležnom radnom tijelu Skupštine, na predlog Tužilačkog savjeta, po raspisanom javnom pozivu. U prvom glasanju Vrhovni državni tužilac se bira dvotrećinskom, a ako se ova većina ne ostvari, u drugom glasanju se bira tropetinskom većinom iz reda svih prijavljenih kandidata.

Radom osnovnih i viših državnih tužilaštava rukovode rukovodioci državnih tužilaštava, a radom Vrhovnog državnog tužilaštva rukovodi Vrhovni državni tužilac.

Tužilački savjet obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva. Nadležnost Tužilačkog savjeta određena je Ustavom a, između ostalog, obuhvata: utvrđivanje predloga za izbor Vrhovnog državnog tužioca, izbor i razrješenje rukovodilaca državnih tužilaštava i državnih tužilaca, kao i utvrđivanje prestanka njihove funkcije. Sastav, mandat, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta, uređuju se zakonom.

Administrativne, stručne i tehničke poslove za potrebe Tužilačkog savjeta obavlja služba Vrhovnog državnog tužilaštva gdje je sistematizovano 39 radnih mjesta od kojih je trenutno popunjeno 18.

Uslovi za izbor sudija propisani su Zakonom o sudovima, i to - opšti uslovi: 1) crnogorsko državljanstvo; 2) zdravstvena sposobnost; 3) završen pravni fakultet; 4) položen pravosudni ispit. Posebni uslovi se tiču radnog iskustva. Tako je za sudiju osnovnog suda potrebno pet godina radnog iskustva, privrednog suda šest, višeg suda osam, Apelacionog i Upravnog suda deset, a Vrhovnog suda petnaest godina.

Kriterijumi za izbor sudija su propisani Zakonom o Sudskom savjetu. Zakon o Sudskom savjetu pravi razliku između kriterijuma za izbor sudije koji se prvi put bira, sudije koji napreduje i kriterijuma za izbor predsjednika suda. Dalje unapređenje kriterijuma za izbor sudija biće izvršeno kroz naredne izmjene Zakona o Sudskom savjetu i Zakona o sudovima.

Uslovi i kriterijumi za izbor rukovodilaca državnog tužilaštva i državnih tužilaca propisani su Zakonom o državnom tužilaštvu. Kao i kod sudija, i ovdje se pravi razlika između kriterijuma za državnog tužioca koji se prvi put bira, onog koji napreduje i kriterijuma za izbor rukovodioca državnog tužilaštva. Dalje unapređenje kriterijuma za izbor tužilaca biće izvršeno kroz naredne izmjene Zakona o državnom tužilaštvu.

Sudija uživa funkcionalni imunitet koji podrazumijeva da ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje i glasanje pri donošenju sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom djelu. U postupku pokrenutom zbog krivičnog djela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije ne može biti određen pritvor bez odobrenja Sudskog savjeta.

Amandmanima na Ustav, predviđeno je da rukovodilac državnog tužilaštva i državni tužilac uživaju funkcionalni imunitet, te da ne mogu biti pozvani na odgovornost za mišljenje dato ili odluku donijetu u vršenju svoje funkcije, osim ako se ne radi o krivičnom djelu.

Potrebno je izmijeniti Zakon o Sudskom savjetu kako bi se preciznije propisao postupak davanja odobrenja od strane Sudskog savjeta, za određivanje pritvora sudije u slučaju da je počinjeno krivično djelo tokom vršenja sudijske funkcije ali ne za bilo koje drugo krivično djelo.

Pored navedenih garancija postoji potreba za daljim jačanjem nezavisnosti sudija i državnih tužilaca, naročito u pogledu uspostavljanja jedinstvenog, transparentnog i na zaslugama zasnovanog sistema izbora, unapređenja i periodične, profesionalne procjene rada sudija i tužilaca kao i njihovo usavršavanje i jačanje etičnosti i kompetentnosti.

1.2. Jačanje nepristrasnosti pravosuđa

Ustavom Crne Gore propisano je da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom uspostavljenim sudom, kao i to da sud sudi na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora. Ustavom su takođe obuhvaćeni principi nespojivosti sudijske i tužilačke funkcije s poslaničkom i ostalim javnim funkcijama i profesionalnim obavljanjem drugih djelatnosti.

Osnovna načela Zakona o sudovima zasnovana su na međunarodnim standardima – samostalnost i nezavisnost, zakonitost u postupanju, dostupnost sudova i ravnopravnost stranaka odnosno pravo svakoga da se obrati sudu radi ostvarenja svojih prava kao i da su svi pred sudom jednaki, javnost i nepristrasnost, pravo na slučajnog sudiju, pravo na fer suđenje i suđenje u razumnom roku.

Kao važan element nepristrasnosti, Zakonom o sudovima i Sudskim poslovníkom razrađen je princip slučajne dodjele predmeta. Metod slučajne dodjele predmeta precizno je definisan Sudskim poslovníkom a ostvaruje se kroz elektronsku dodjelu predmeta putem pravosudnog informacionog sistema. Predviđena je odgovornost predsjednika suda ukoliko se predmeti dodjeljuju suprotno zakonu. Zakon propisuje da će se dodijeljeni predmet oduzeti u sljedećim slučajevima: ako se utvrdi da sudija neopravdano ne postupa u predmetu, zbog izuzeća ili ako je sudija spriječen da vrši sudijsku funkciju više od tri mjeseca.

Zakonom o Državnom tužilaštvu, u okviru načela nepristrasnosti i objektivnosti propisano je da se funkcija državnog tužioca vrši u javnom interesu radi obezbjeđenja primjene prava, pri čemu se mora obezbijediti poštovanje i zaštita ljudskih prava i sloboda, kao i da se funkcija državnog tužioca mora vršiti nepristrasno i objektivno. Zakonom je uređeno da se dodjela predmeta vrši na način kojim se obezbjeđuje nepristrasnost, nezavisnost i efikasnost u radu. Slučajna dodjela predmeta u radu državnih tužilaca se implementira na način što se kod osnovnih i viših državnih tužilaca za usmjeravanje prekrivičnog postupka, obezbjeđivanje učešća u procesnim radnjama i drugim poslovima prekrivičnog postupka, kao i za druge neophodne radnje organizuje stalno dežurstvo, odnosno pripravnost.

U odnosu na garanciju za nepristrasno postupanje pravosudnih organa, Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o parničnom postupku propisani su razlozi za izuzeće sudije ili sudije-porotnika, koji se uglavnom odnose na: sukob interesa, odnosno da

sudija nije oštećen krivičnim djelom, zatim niz razloga koji uključuju bračni, rodbinski i drugi odnos sudije sa strankama, ranije učesće postupajućeg sudije u tom predmetu, kao i slučaj postojanja okolnosti koje izazivaju sumnju u nepristrasnost. Pored detaljno navedenih razloga za izuzeće, procesnim zakonima je uređen i postupak za izuzeće.

Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija, koji je u primjeni od 2007. znatno je poboljšana materijalni položaj nosilaca pravosudne funkcije.

Zakonom o sprječavanju sukoba interesa propisana je obaveza sudija i državnih tužilaca da u roku od 15 dana od dana stupanja na funkciju podnesu Komisiji za utvrđivanje konflikta interesa izvještaj o svojoj imovini i prihodima, kao i o imovini i prihodima supružnika i djece ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu, prema stanju na dan izbora, postavljenja ili imenovanja.

U toku vršenja javne funkcije, sudije i tužioci podnose izvještaj jednom godišnje, a u slučaju promjene podataka iz izvještaja koji se odnose na uvećanje imovine preko 5.000€, u roku od 15 dana od dana nastanka promjene. Od 2009. sve sudije i tužioci redovno prijavljuju svoje imovno stanje i isto se kontroliše i javno objavljuje na sajtu Komisije. Neprijavlivanje imovine povlači prekršajnu odgovornost.

Kodeks sudijske etike donijet je 2008, od strane Konferencije sudija. 2011. je formirana Komisija za praćenje primjene Etičkog kodeksa sudija.

Etički kodeks državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca utvrđen je 2006, od strane Tužilačkog savjeta. Proširena sjednica Vrhovnog državnog tužilaštva, izabrala je Komisiju za praćenje Kodeksa tužilačke etike.

Izmjenama zakona o državnom tužilaštvu koji je usvojen 24. IX 2013. predviđeno je da Etički kodeks donosi Konferencija državnih tužilaca i određeni su rokovi za njegovo donošenje.

Međutim, pored navedenih garancija postoji potreba za daljim unaprijeđivanjem garancija nepristrasnosti sudija i državnih tužilaca, naročito u pogledu obezbjeđivanja prava na slučajnog sudiju u sudovima sa malim brojem sudija, kao i praćenja primjene odredaba zakona u pogledu izuzeća. Takođe, značajno područje za unapređenje je i praćenje sukoba interesa u pravosuđu i praćenje poštovanja etičkih kodeksa.

1.3. Odgovornost u pravosuđu

Odgovornost u pravosuđu uređena je Ustavom, Zakonom o Sudskom savjetu, Zakonom o sudovima i Zakonom o državnom tužilaštvu, tako da se razlikuje postupak disciplinske odgovornosti i postupak razrješenja.

Ustav propisuje stalnost sudijske funkcije, kao i razloge za razrješenje sudije. Tako, sudija se razrješava dužnosti: ako je osuđen za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje

sudijske funkcije; nestručno ili nesavjesno obavlja sudijsku funkciju ili ako trajno izgubi sposobnost za vršenje sudijske funkcije.

Amandmanima na Ustav, propisana je stalnost funkcije državnog tužioca. Izuzetno, lice koje se prvi put bira za državnog tužioca bira se na vrijeme od četiri godine.

Razlog razrješenja rukovodioca državnog tužilaštva i državnog tužioca koji je predviđen Amandmanima na Ustav, odnosi se na slučaj ako je pravosnažnom presudom osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora. Ostali razlozi za razrješenje i postupak razrješenja propisani su zakonom.

Sudija disciplinski odgovara ako neuredno vrši sudijsku funkciju ili ako vrijeđa ugled sudijske funkcije u slučajevima propisanim zakonom. Predsjednik suda disciplinski odgovara ako neuredno obavlja funkciju predsjednika suda ili vrijeđa ugled funkcije predsjednika suda.

Postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti sudija i razrješenja sprovodi Disciplinska komisija, koju imenuje Sudski savjet za period od dvije godine. Predlog za pokretanje disciplinskog postupka i predlog za razrješenje sudije, mogu podnijeti predsjednik suda u kojem sudija vrši sudijsku funkciju, predsjednik neposredno višeg suda, predsjednik Vrhovnog suda, ministar pravde i drugi član Sudskog savjeta.

Disciplinske mjere koje se mogu izreći sudijama i predsjednicima sudova su opomena i umanjenje zarade.

Sudija, odnosno predsjednik suda kome je izrečena disciplinska mjera umanjenje zarade ne može biti imenovan u sud višeg stepena prije isteka vremena od dvije godine od dana pravosnažnosti odluke kojom mu je izrečena disciplinska mjera.

Vrhovni državni tužilac, rukovodilac državnog tužilaštva ili državni tužilac disciplinski odgovaraju ako neuredno vrše svoju funkciju ili ako vrijeđaju ugled tužilačke funkcije.

Predlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti i inicijativa za razrješenje podnose se Tužilačkom savjetu, koji razrješava rukovodioce državnih tužilaštava i državne tužioce, dok Vrhovnog državnog tužioca razrješava Skupština.

Obrazloženu inicijativu za razrješenje rukovodioca državnog tužilaštva i državnog tužioca mogu podnijeti Vrhovni državni tužilac, najmanje tri člana Tužilačkog savjeta i Disciplinsko vijeće. Za razrješenje rukovodioca državnog tužilaštva obrazloženu inicijativu može podnijeti i rukovodilac neposredno višeg državnog tužilaštva, a za državne tužioce i rukovodilac državnog tužilaštva u kojem državni tužilac vrši funkciju.

Obrazloženu inicijativu za razrješenje Vrhovnog državnog tužioca mogu podnijeti najmanje tri člana Tužilačkog savjeta, Disciplinsko vijeće i ministar pravde.

Predlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti mogu podnijeti: za Vrhovnog državnog tužioca sjednica Vrhovnog državnog tužilaštva, za rukovodioca državnog tužilaštva

Vrhovni državni tužilac i rukovodilac neposredno višeg državnog tužilaštva, a za državne tužioce rukovodilac državnog tužilaštva u kojem državni tužilac vrši funkciju.

Disciplinske mjere koje se mogu izreći rukovodiocu državnog tužilaštva i državnom tužiocu su opomena ili umanjenje zarade. Rukovodilac državnog tužilaštva, odnosno državni tužilac kome je izrečena disciplinska mjera umanjenje zarade ne može biti imenovan u državno tužilaštvo višeg stepena prije isteka vremena od dvije godine od dana pravosnažnosti odluke kojom je izrečena disciplinska mjera.

Protiv odluka o disciplinskog odgovornosti, razrješenju i privremenom udaljenju sudija, može se voditi upravni spor pred Upravnim sudom.

Odluka Tužilačkog savjeta o utvrđivanju disciplinske odgovornosti i razrješenju je konačna i protiv nje se može pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom.

Sistem odgovornosti za sudije i tužioce podijeljen je na disciplinski postupak i postupak razrješenja. Kada je riječ o postupku razrješenja, razlozi za razrješenje Ustavom definisani, nijesu jasno razrađeni u zakonu. Disciplinski sistem će se dodatno ojačati i razdvojiti u skladu s principom proporcionalnosti. Dvostruka uloga Disciplinske komisije u ispitivanju i odlučivanju o disciplinskoj odgovornosti će se preispitati u svjetlu načela pravičnog suđenja. Imajući u vidu navedeno, predložene su mjere za unapređenje odgovornosti u pravosuđu.

1.4. Profesionalizam, stručnost i efikasnost u pravosuđu

Prema Zakonu o edukaciji u pravosudnim organima, nosioci pravosudne funkcije imaju pravo i obavezu da se stručno usavršavaju. Edukacija (inicijalna i/ili kontinuirana) u pravosudnim organima obavlja se u okviru Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije.

Inicijalna edukacija se organizuje za stručne saradnike u sudovima i tužilaštvima, kao i za diplomirane pravnike koji imaju položen pravosudni ispit i ima za cilj njihovu pripremu za vršenje pravosudne funkcije. Kontinuirana edukacija se organizuje za nosioce pravosudne funkcije i ima za cilj održavanje i usavršavanje znanja, sposobnosti i vještina radi kvalitetnog obavljanja pravosudne funkcije.

Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima predviđeno je da se sredstva za finansiranje edukacije obezbjeđuju kao posebna stavka u okviru budžeta Vrhovnog suda, kao i putem donacija, poklona i drugih izvora.

U cilju povećanja efikasnosti u pravosuđu u Crnoj Gori se kontinuirano preduzimaju kako normativne, tako i institucionalne i administrativne aktivnosti u pravcu smanjenja broja zaostalih predmeta.

Tako je uvojen novi Zakonik o krivičnom postupku koji se u cjelosti primjenjuje od 1. IX 2011, a kojim je predviđen koncept tužilačke, umjesto sudske istrage, unaprijeđene su

odredbe o odloženom gonjenju i uveden sporazum o priznanju krivice. Dosadašnja primjena novog koncepta istrage imala je za rezultat da istrage u osnovnim tužilaštvima traju u prosjeku 29 dana, a u višim tužilaštvima 32 dana. Takođe, novine Zakona o parničnom postupku koje se odnose na ukidanje istražnog načela, uvođenje posredovanja, unapređenje načina dostavljanja pismena dale su određene rezultate po ovom pitanju.

Posredovanje, kao alternativni način rješavanja sporova, uvedeno je u pravni sistem Crne Gore 2005. usvajanjem Zakona o posredovanju. Mogućnost posredovanja postoji prije sudskog spora i u toku sudskog spora, u građanskim i krivičnim postupcima. Licencu za rad posrednika izdaje Ministarstvo pravde. Trenutno ima 92 posrednika u građanskim i 38 u krivičnim stvarima.

Notari su počeli s radom 2011. i ovlašćeni su da sastavljaju notarske akte, primaju u depozit isprave, novac, hartije od vrijednosti i druge predmete; i vrše ostale poslove po nalogu suda ili koji su im povjereni posebnim zakonom.

Nadzor nad zakonitošću obavljanja poslova notara vrši Ministarstvo pravde i Notarska komora.

Takođe, u okviru Ministarstva pravde, Direkcija za nadzor je nadležna za nadzor nad vršenjem poslova pravosudne uprave. Ovlašćenja Ministarstva uređena su Zakonom o sudovima i Zakonom o državnom tužilaštvu i odnose se na nadzor nad radom pisarnice i arhive, vođenje poslovnih knjiga, naplatu novčanih kazni i troškova krivičnog postupka, organizaciju rada u sudu i postupanje po pritužbama i predstavkama. U vršenju nadzora Ministarstvo pravde ne može preduzimati radnje kojima se utiče na odlučivanje suda u sudskim predmetima.

Prema Zakonu o sudovima niži sudovi su dužni višim sudovima davati tražene podatke i obavještenja koja su im potrebna radi praćenja i proučavanja sudske prakse i organizacione kontrole rada sudova.

Takođe, učinjene su izmjene u sistemu izvršenja sudskih odluka, pa je usvojen novi Zakon o izvršenju i obezbjeđenju i Zakon o javnim izvršiteljima. Cilj ove izmjene je otklanjanje nedostaka postojećeg sistema izvršenja i njegove neefikasnosti koja se ogleda u značajnom broju zaostalih predmeta i dužini trajanja postupka. Imenovanje prvih javnih izvršitelja je planirano za početak 2014.

Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku primjenjuje se od 2007. Zakon je propisao dva pravna sredstva za zaštitu ovog prava: zahtjev za ubrzanje postupka (tzv. kontrolni zahtjev) i tužbu za pravično zadovoljenje. Pravo na ovaj vid sudske zaštite imaju stranke u građanskom, krivičnom i upravnom sporu, ukoliko se postupci odnose na zaštitu njihovih prava u smislu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Dužina trajanja razumnog roka utvrđuje se u skladu s praksom Evropskog suda za ljudska prava, kao i mjerila za odlučivanje po pravnim sredstvima.

Kontrolni zahtjev se podnosi sudu kod kojeg se predmet nalazi u radu, a o njemu odlučuje predsjednik suda rješenjem koje mora biti obrazloženo.

Kad predsjednik suda utvrdi da se neopravdano odugovlači postupak i odlučivanje u predmetu, rješenjem će odrediti rok za preduzimanje određenih procesnih radnji. Predsjednik suda može naložiti prioritarno rješavanje predmeta ako okolnosti slučaja ili hitna priroda predmeta to nalažu.

Pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku može se ostvariti isplatom novčane naknade i/ili objavljivanjem presude da je stranci povrijeđeno ovo pravo. Tužba za pravično zadovoljenje podnosi se Vrhovnom sudu, a može je podnijeti stranka koja je prethodno podnosila kontrolni zahtjev nadležnom sudu, kao i ona stranka koja objektivno nije bila u mogućnosti da podnese kontrolni zahtjev.

Smanjenje broja zaostalih predmeta ostvaruje se u najvećem dijelu realizacijom godišnjih programa rješavanja zaostalih predmeta u svim sudovima, od strane predsjednika sudova koji se donose svake godine. U skladu s ovim programima, vrši se upućivanje sudija koji su manje opterećeni u sud koji ima zaostatke, delegacija predmeta, uvođenje prekovremenog rada, privremena preraspodjela radnog vremena, unaprijeđenje i kontrola rada službe dostave i izvršenja i praćenje rada kroz mjesečno podnošenje izvještaja predsjedniku suda.

Navedene mjere su dale rezultate, pa su sudovi u 2012. smanjili zaostatak predmeta iz 2011. i ranijih godina za 71,30%.

Kod osnovnih sudova postupci se u 42,30% predmeta okončaju u roku od tri mjeseca, do šest mjeseci završi se 17,58% predmeta, odnosno u 18,25% predmeta postupci traju preko jedne godine.

Kod viših sudova čak 66,64% predmeta se završi u roku od tri mjeseca, kod privrednih sudova ukupan broj riješenih predmeta do tri mjeseca je 83,35%, a u Vrhovnom sudu čak 91,63%.

Sudskim poslovníkom uređeno je pitanje izvještaja, evidencije i statistike. Na osnovu evidencija i statističkih podataka u sudu se sastavljaju periodični i povremeni pregledi rada u cilju vršenja nadzora i boljeg organizovanja rada u sudu. Statistiku i evidenciju sud vodi u skladu sa uputstvom predsjednika Vrhovnog suda i organa uprave nadležnog za poslove statistike. Statistički obrasci su sastavni dio uputstava predsjednika Vrhovnog suda. Pravilnikom o unutrašnjem poslovanju u državnom tužilaštvu uređena su pitanja evidencija, izvještaja i statistika i na istovjetan način se vode i obrađuju podaci u državnom tužilaštvu kao u sudu.

Značajan doprinos efikasnosti pravosuđa obezbjeđuje se razvojem pravosudnog informacionog sistema. Pravosudni informacioni sistem (PRIS), koncipiran je kao sistem za prikupljanje informacija o predmetu u svim fazama od trenutka njegovog prijema do

okončanja sudskog postupka. U ovom trenutku PRIS obezbjeđuje elektronsku obradu podataka svim sudovima u Crnoj Gori, a planirano je njegovo širenje na ostale pravosudne institucije - državna tužilaštva, zatvorske jedinice i Ministarstvo pravde.

Kako je modernizacija pravosudne uprave usko povezana sa efikasnošću, u narednom periodu posebna pažnja će biti posvećena daljem razvijanju i unapređenju PRIS-a kroz modernizaciju opreme, jačanje administrativnih kapaciteta, kao i razvijanje sistema statističke obrade podataka koji su usklađeni sa provjerenim međunarodnim standardima.

Jedan od najznačajnijih koraka ka uspostavljanju efikasnog pravosudnog sistema je postavljanje mreže pravosudnih organa koja će odgovarati realnom stanju i potrebama sistema i društva.

U tom smislu, izrađena je Analiza za potrebe racionalizacije pravosudne mreže i Analiza mreže organa za prekršaje. Predmet Analize za potrebe racionalizacije pravosudne mreže bila je mreža svih sudova i državnih tužilaštava s posebnim osvrtom na stvarnu nadležnost osnovnih sudova u krivičnim predmetima i mjesnu nadležnost privrednih sudova. Mreža sudova je analizirana na osnovu osnovnih indikatora Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ).

Rezultati Analize su pokazali da racionalizacija postojeće mreže sudova treba da obuhvati kako normativne tako i institucionalne promjene.

Na osnovu ove analize, a u cilju ostvarenja planiranih promjena, urađen je Plan racionalizacije pravosudne mreže 2013-2015, kojim su definisane konkretne aktivnosti koje treba preduzeti, rokovi i nadležni organi.

Crnogorsko zakonodavstvo predvidjelo je **mogućnost rješavanja sporova alternativnim metodama** u cilju rasterećenja sudstva, pružanja mogućnosti strankama da sporove riješe na jednostavniji i efikasniji način, kao i radi usaglašavanja domaćih propisa iz oblasti alternativnog rješavanja sporova relevantnim međunarodnim standardima: Direktiva 2008/52 EZ Evropskog parlamenta i savjeta EU o određenim aspektima posredovanja u građanskim i trgovačkim stvarima; Pravila UNCITRAL-a o mirenju iz 1980; UNCITRAL Model zakona o međunarodnom trgovačkom mirenju od 2002; Preporuka (2002) 10 Komiteta ministara državama članicama o medijaciji u građanskim stvarima; Preporuka (1998) 1 Komiteta ministara državama članicama o porodičnoj medijaciji.

Alternativni načini rješavanja sporova koji su predviđeni i regulisani u crnogorskom zakonodavstvu su: posredovanje, sudsko poravnanje, arbitraža, postupak pred spoljnotrgovinskom arbitražom, postupak mirnog rješavanja radnih sporova, postupak pred arbitražnim Odborom za vansudsko rješavanje sporova potrošača.

U pravcu daljeg unapređenja profesionalizma, stručnosti i efikasnosti u pravosuđu Crna Gora će nastaviti sa jačanjem administrativne i finansijske održivosti Centra za edukaciju

nosilaca pravosudne funkcije, unaprijediti kvalitet sudske statistike, uvesti sistem praćenja dužine trajanja suđenja i nastaviti sa sistemskim rješavanjem pitanja zaostalih predmeta.

1.5. Procesuiranje ratnih zločina pred domaćim organima

Krivični zakonik (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13), **Zakonik o krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 57/09 i 49/10), **Zakon o zaštiti svjedoka** (Sl. list RCG, br. 65/04), **Zakon o saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom** (Sl. list CG, br. 53/09), **Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima** (Sl. list CG, br. 4/08 i 36/13) i ratifikovani međunarodni ugovori koji tretiraju ratne zločine, a čija je država ugovornica Crna Gora, predstavljaju zakonodavni okvir za postupanje crnogorskih pravosudnih organa u predmetima ratnih zločina.

U posebnoj glavi Krivičnog zakonika propisana su krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, i to: krivično djelo genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, organizovanje i podsticanje na izvršavanje genocida i ratnih zločina.

Zakonikom o krivičnom postupku uređena je zaštita svjedoka u toku krivičnog postupka tako da zaštitu može dobiti svaki svjedok, za koga postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza ili odgovorima na pojedina pitanja ozbiljno ugrozio svoju ličnu ili imovinsku bezbjednost ili bezbjednost svog bračnog druga ili bliskog srodnika.

Zaštita svjedoka i njemu bliskih lica izvan krivičnog postupka obezbjeđuje se u skladu sa Zakonom o zaštiti svjedoka. Zaštita svjedoka izvan krivičnog postupka odnosno njemu bliskog lica sastoji se u primjeni policijskih i drugih mjera, lične i imovinske bezbjednosti (fizička zaštita, preseljenje, prikrivanje identiteta i podataka o vlasništvu i promjena identiteta određenih u skladu sa Programom zaštite svjedoka).

Za podršku svjedocima urađen je Informatorec za oštećene/svjedoke u kojem se daju osnovne informacije o postupku i ulozi svjedoka u tom postupku i kontakti službe za podršku oštećenim/svjedocima. Takođe, u sudovima je obezbijeden poseban prostor za boravak svjedoka za vrijeme trajanja postupka. Prilikom postupaka za ratne zločine obezbjeđuje se i prisustvo u sudu medicinske ekipe.

Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije je organizovao niz seminara o međunarodnom humanitarnom pravu u okviru kontinuirane obuke sudija i državnih tužilaca u skladu sa godišnjim programom obuke.

2. ANTIKORUPCIJA

U oblasti borbe protiv korupcije Crna Gora ima uspostavljen normativni okvir, a među najvažnijim zakonima su: **Krivični Zakonik** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG,

br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13), **Zakonik o krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 57/09 i 49/10), **Zakon o državnom tužilaštvu** (Sl. list RCG, br. 69/03 i Sl. list CG, br. 40/08, 39/11 i 46/13), **Zakon o sudovima** (Sl. list RCG, br. 5/02, 49/04 i Sl. list CG, br. 22/08, 39/11 i 46/13), **Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini** (Sl. list CG, br. 49/08), **Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma** (Sl. list CG, br. 14/07, 04/08, 14/12) **Zakon o sprječavanju sukoba interesa** (Sl. list CG, br. 1/09, 41/11, 47/11), **Zakon o državnim službenicima i namještenicima** (Sl. list CG, br. 39/11, 66/12), **Zakon o opštem upravnom postupku** (Sl. list RCG, br. 60/03 i Sl. list CG, br. 32/11), **Zakon o inspeksijskom nadzoru** (Sl. list RCG, br. 39/03 i Sl. list CG, br. 57/11), **Zakon o finansiranju političkih partija** (Sl. list CG, br. 42/11, 60/11 i 1/12), **Zakon o finansiranju kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine** (Sl. list CG, br. 08/09), **Zakon o političkim partijama** (Sl. list RCG, br. 21/04 i Sl. list CG, br. 73/10, 40/11, 59/11), **Zakon o izboru predsjednika Crne Gore** (Sl. list CG, br. 17/07, 08/09), **Zakon o slobodnom pristupu informacijama** (Sl. list CG, br. 44/12), **Zakon o javnim nabavkama** (Sl. list CG, br. 42/11), kao i više podzakonskih akata.

Crna Gora je pristupila svim **relevantnim konvencijama** koje tretiraju pitanje antikorupcijskog djelovanja: **Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv korupcije, Evropskoj konvenciji o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima** (ETS no. 030), sa dodatnim protokolom (ETS no. 099), **Konvenciji o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom** (ETS no. 141), **Krivično-pravnoj konvenciji o korupciji** (ETS no. 173), **Dodatnom protokolu uz Krivično-pravnu konvenciju o korupciji** (ETS no. 191), **Građansko-pravnoj konvenciji o korupciji** (ETS no. 174), **Drugom dodatnom protokolu uz Evropsku konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima** (ETS no. 182), **Konvenciji Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma** (ETS no. 198).

U cilju pune koordinacije i praćenja sprovođenja reformi u ovoj oblasti, Vlada CG je usvojila nacionalnu Strategiju borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala (2010-2014) i prateći AP (2013-2014). Prioriteti utvrđeni Strategijom prate preporuke Nacionalne komisije, međunarodnih organizacija i institucija, kao i relevantnih institucija Crne Gore.

Akcioni plan za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala za period 2013-2014. je kratkoročni dokument s rokom važenja 2 godine, s ciljem realizacije ciljeva definisanih nacionalnom Strategijom za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23, dokument koji je zasnovan na preporukama iz Izvještaja o skriningu, višeg je reda i odnosi se na period od minimum 5 i više godina. Dva AP su kompatibilna i usklađena s nacionalnim i međunarodnim prioritetima borbe

protiv korupcije kada je u pitanju Crna Gora. U tom smislu u ova dva AP postoje slične i čak iste mjere, u onom dijelu gdje se prioriteti iz Strategije i Izvještaja o skriningu poklapaju.

U Crnoj Gori ne postoji poseban antikorupcijski zakon, već su antikorupcijske aktivnosti definisane kroz nadležnosti više organa i tijela, a krivična djela s obilježjima korupcije definisana su Krivičnim zakonikom i prvi put kataloški određena **Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima od 2. IV 2008.** (Sl. list CG, br. 05/02, 49/04, 22/08, 39/11 i 46/13).

Crna Gora je u različitim oblastima sprječavanja ili suzbijanja koruptivnih radnji uspostavila decentralizovani institucionalni antikorupcijski okvir kako bi postepeno ispunila međunarodne standarde. Antikorupcijski organi i tijela osnovani su od strane sve tri grane vlasti, na osnovu zakona ili podzakonskih akata. Navedeni organi i tijela primjenjuju preventivne, represivne i edukativne aktivnosti, a neki kombinaciju navedenih mjera.

Uprava za antikorupcijsku inicijativu (UAI), kao organ u sastavu Ministarstva pravde, vrši poslove koji se odnose na: propagandno-preventivno djelovanje (kao što su podizanje nivoa javne svijesti o problemu korupcije i sprovođenje istraživanja o obimu, pojavnim oblicima, uzrocima i mehanizmima nastanka korupcije) i saradnju s nadležnim organima u cilju izrade i implementacije propisa i programskih dokumenata od značaja za prevenciju i suzbijanje korupcije.

Sprovođenje Strateških dokumenata prati **Nacionalna komisija**, sastavljena od najviših predstavnika sve tri grane vlasti i NVO sektora, dok Uprava za antikorupcijsku inicijativu obavlja posao Sekretarijata Nacionalne komisije.

Odbor za antikorupciju je počeo sa radom u novom sazivu Skupštine 2012. i prva sjednica Odbora je održana 26. XII 2012. Njegove ključne nadležnosti su praćenje i analiza rada državnih organa u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, praćenje sprovođenja zakona koji se odnose na borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala i predlaganje njihovih izmjena i dopuna, kao i predlaganje dodatnih mjera za unaprijeđivanje Strategija, AP i ostalih dokumenata. Odborom za antikorupciju predsjedava predstavnik opozicije.

U oblasti **sprječavanja sukoba interesa**, Crna Gora ima uspostavljen normativni sistem koji je definisan u **Zakonu o sprječavanju sukoba interesa** (Sl. list CG, br. 1/09, 41/11 i 47/11), koji je usklađen s GRECO preporukama iz II kruga evaluacije. Zakon definiše pojam sukoba interesa, preventivne mjere i zabranjena ponašanja u odnosu na javne funkcionere, sadržaj i postupak prijavljivanja podataka o imovini koji su javno dostupni, postupak za odlučivanje o sukobu interesa, sankcije za povredu zakona i dr.

Postojanje sukoba interesa utvrđuje i mjere za sprječavanje sukoba interesa preduzima **Komisija za sprječavanje sukoba interesa (KSSI)** kao nezavisno skupštinsko tijelo.

Shodno odredbama Zakona o sprječavanju sukoba interesa (Sl. list CG, br. 1/09, 41/11, 47/11) Skupština Crne Gore postavlja predsjednika i članove komisije. Mišljenja o postojanju sukoba interesa i odluke o povredi ovog zakona i drugih zakona iz ove oblasti koje KSSI daje, odnosno donosi u skladu sa zakonom, obavezujuća su za javnog funkcionera.

Posljednjim izmjenama Zakona o sprječavanju sukoba interesa iz 2011. proširena je definicija javnog funkcionera; preciziran postupak za razrješenje javnog funkcionera; proširena ovlašćenja KSSI i pojačana njena nadzorna uloga u dijelu provjere podataka koje podnose javni funkcioneri, u zemlji i inostranstvu; propisana zabrana licima neposredno izabranim na izborima da budu članovi upravnih i nadzornih odbora; potpunije utvrđena vrijednost poklona; povećan broj članova KSSI; proširen rok za primjenu instituta „pantouflage“, i dr.

Oblast **slobodnog pristupa informacijama** primarno je regulisana **Zakonom o slobodnom pristupu informacijama** (Sl. list CG, br. 44/12), koji je prilikom izrade usaglašen sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti i Zakonom o tajnosti podataka, koji su u potpunosti usaglašeni s **Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 95/46/EZ o zaštiti građana u vezi sa obradom podataka o ličnosti i o slobodnom kretanju takvih podataka**. Njime se uvodi drugostepeni postupak; definiše prekršajna odgovornost; dodatno precizira definicija organa vlasti i širi opseg Zakona na sva pravna lica koja se u potpunosti ili djelimično finansiraju iz budžeta Crne Gore ili gdje država ili lokalna samouprava imaju bilo koji procenat vlasništva; dodatno preciziraju definicije organa vlasti i širenje na sva pravna lica koja se bave poslom od javnog interesa; utvrđuje obaveza proaktivnog objavljivanja informacija od značaja, i svih onih podataka s kojih je, u skladu sa Zakonom, skinuta oznaka tajnosti na internet stranicama institucija koje ih posjeduju. U odnosu na razloge za ograničenje pristupa informacijama, Zakonom je predviđeno da se test štetnosti objavljivanja informacija vrši na principu srazmjernosti moguće štete po interes javnosti zbog neobjelodanjivanja informacije i potencijalne štete odnosno rizika po legitimni interes od objelodanjivanja tražene informacije.

Što se tiče institucionalnog okvira za oblast **slobodnog pristupa informacijama**, Zakonom o slobodnom pristupu informacijama predviđeno je da inspeksijski nadzor nad sprovođenjem zakona vrši **ministarstvo nadležno za poslove uprave** dok je rješavanje u drugostepenom postupku povjereno Agenciji za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, koja u dijelu slobodnog pristupa informacijama vrši nadzor nad zakonitošću upravnih akata kojima se rješava o zahtjevima za pristup informacijama i preduzima zakonom propisane mjere; vodi informacioni sistem pristupa informacijama; prati stanje u oblasti pristupa informacijama i dr.

Zakon o finansiranju političkih partija koji je usvojen decembra 2011, reguliše oblast sprovođenja **finansiranja političkih partija i izbornih kampanja** i u skladu sa ocjenom GRECO-a iz **Izvjestaja o usaglašenosti u okviru III evaluacije** iz decembra 2012,

predstavlja pozitivan korak za bolje obezbjeđenje transparentnosti, kontrole i odgovornosti u oblasti finansiranja političkih partija.

Zakon o finansiranju političkih partija i Zakon o finansiranju kampanje za izbor predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine uvodi obavezu političkim partijama da u svojim knjigama i računima obuhvate račune subjekata koji su direktno ili indirektno povezani s političkim strankama, revidirana je gornja granica za prikupljanje/trošenje sredstava za partije koje nemaju predstavnike u Skupštini, uspostavljena precizna pravila za utvrđivanje, uračunavanje i izvještavanje o nenovčanim donacijama, za uvođenje pravila za korišćenje javnih resursa za aktivnosti partije i predizborne kampanje, propisana obaveza Državne izborne komisije da na svojoj internet stranici objavi Odluku o visini članarine za tekuću godinu, Godišnji završni račun i Izvještaj o reviziji završnog računa, Izvještaj o porijeklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava za izbornu kampanju sa izvještajima o reviziji i Izvještaj o priložima pravnih i fizičkih lica u toku izborne kampanje, a takođe je povećan period za zastaru povreda Zakona. Zakon je u većem dijelu usklađen s Preporukom Savjeta Evrope o zajedničkim pravilima o borbi protiv korupcije u finansiranju političkih partija i izbornih kampanja (Rec(2003)4) kao i GRECO preporukama. Institucionalna i normativna reforma u oblasti finansiranja političkih partija i izbornog procesa se nastavlja realizacijom aktivnosti predviđenih strateškim dokumentima i Akcionim planom za poglavlje 23.

Crna Gora je posvećena dosljednom sprovođenju Krivično-pravne konvencije o korupciji. Uspješno je sproveden **I i II krug GRECO evaluacije**, gdje je, u skladu sa Dodatnim izvještajem o usaglašenosti iz 2010, konstatovano da je primijenila u potpunosti sve 24 preporuke. U sklopu III evaluacije u okviru koje je GRECO Crnoj Gori uputio ukupno 14 preporuka u oblasti inkriminacije i transparentnosti finansiranja političkih partija, u Izvještaju o usaglašenosti iz decembra 2012. je zaključeno da je od ukupno 14 preporuka, 10 zadovoljavajuće primijenjeno, a u odnosu na četiri preostale djelimično primijenjene preporuke (oblast finansiranja političkih partija). Crna Gora će izvijestiti o njihovom ispunjavanju do 30. VI 2014.

Pravni okvir u oblasti jačanja **integriteta u državnoj upravi definisan je Zakonom o državnim službenicima i namještenicima** (Sl. list CG, br. 39/11, 66/12), koji je počeo da se primjenjuje 1. I 2013. Zakon propisuje transparentne procedure za zasnivanje radnog odnosa u državnim organima na osnovu objektivnih kriterijuma što je osnovna pretpostavka za uspostavljanje depolitizovane i profesionalne državne službe koja radi efikasno i nepristrasno. Isto tako, Zakon uspostavlja sistem, na zaslugama zasnovanog napredovanja u državnoj službi i doprinosi podizanju nivoa etike državnih službenika i namještenika u borbi protiv korupcije. Ministarstvo pravde je usvojilo Smjernice za izradu planova integriteta, Procjenu integriteta rizika, Obrazac i Nacrt Plana integriteta kako bi se

uz zakonski osnov detaljnije regulisala i jasnije precizirala obaveza državnih organa da donesu planove integriteta.

U cilju daljeg jačanja integriteta u državnoj upravi, Vlada je 15. III 2012. usvojila **Etički kodeks državnih službenika i namještenika** (Sl. list CG, br. 20/12), koji je počeo da se primjenjuje 1. I 2013, a kojim se uređuju pravila i standardi ponašanja kojih se državni službenici i namještenici moraju pridržavati u vršenju poslova državnog organa.

U odnosu na unapređenje sistema **integriteta u državnoj upravi** praćenje primjene Etičkog kodeksa vrši **Etički odbor** koji predstavlja novinu u našem sistemu i koji doprinosi jačanju i promovisanju etičkih standarda i pravila ponašanja službenika i jačanju antikorupcijske kulture samih službenika. Etički odbor ima predsjednika i četiri člana, od kojih su četiri predstavnici zaposlenih u oblasti pravosuđa, državne uprave, Službe Skupštine Crne Gore i pravnih lica na koje se ovaj kodeks primjenjuje ako je to propisano posebnim zakonom (iz Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore, Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Fonda rada i Agencije za mirno rješavanje radnih sporova, kao i iz drugih organa, regulatornih i nezavisnih tijela), i jedan predstavnik reprezentativne sindikalne organizacije koja ima veći procenat zaposlenih u organima i pravnim licima u organima državne uprave. Predsjednika i članove Etičkog odbora imenuje Vlada Crne Gore, na predlog organa državne uprave nadležnog za poslove uprave, na period od četiri godine.

Pojedini državni organi poput Uprave carina, Uprave policije itd. imaju posebne etičke kodekse i u tom slučaju posebne Odbore koji prate njihovo sprovođenje.

U pravosudnim organima donijeti su etički kodeksi sudija i državnih tužilaca, čiju primjenu prate posebne komisije koje formira Konferencija sudija, odnosno proširena sjednica Vrhovnog državnog tužilaštva.

Crna Gora nije članica **Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj** (OECD), ali učestvuje u njenim projektima (Grupa za praćenje Istanbulskog AP za borbu protiv korupcije, kao i sastanka Rukovodeće grupe Mreže za borbu protiv korupcije u istočnoj Evropi i središnjoj Aziji, Program SIGMA).

Oblasti od posebnog rizika od korupcije definisane su Strategijom za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala 2010-2014, a čine ih: privatizacija, javne nabavke, urbanizam, obrazovanje, zdravstvo, lokalna samouprava. Kako bi se izbjeglo administrativno dupliranje obaveza, i postigla veća koordinacija i efikasnost u ispunjavanju predviđenih mjera, oblasti od posebnog rizika su već detaljno obuhvaćene nacionalnim AP 2013-2014. za sprovođenje Strategije borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala (privatizacija 16 mjera, javne nabavke 7 mjera, urbanizam 11 mjera, obrazovanje 14 mjera, zdravstvo 13 mjera i lokalna samouprava 9 mjera) dok su u AP za Poglavlje 23 prenijete samo mjere koje omogućavaju mehanizme praćenja postignutih rezultata.

U Crnoj Gori je uspostavljen cjelovit sistem **javnih nabavki** kroz odredbe novog **Zakona o javnim nabavkama** (Sl. list CG, br. 42/11), kojim se obezbjeđuje primjena pravila i zahtjeva EU u pogledu obezbjeđenja sloboda protoka roba, ljudi i kapitala, kao i pristup dodjeli ugovora o javnim nabavkama pod istim uslovima koji se primjenjuju na crnogorske privredne subjekte. Takođe, Zakonom se obezbjeđuje transparentnost, ekonomičnost i kontrola sistema javnih nabavki. Usvojeni su podzakonski akti za ovu oblast, kao i Strategija razvoja sistema javnih nabavki za 2011-2015. sa AP, urađena je nova lista obveznika primjene Zakona tj. službenika za javne nabavke; uspostavljen elektronski sistem javnih nabavki.

Poslove praćenja, ostvarivanja i kontrole postupka javnih nabavki u Crnoj Gori obavljaju Uprava za javne nabavke (UJN) i Državna komisija za kontrolu postupka javnih nabavki (DKKPJN). **Uprava za javne nabavke** je samostalni organ državne uprave nad čijim radom nadzor vrši Ministarstvo finansija. Nadležnosti Uprave su između ostalog svebuhvatno praćenje i ostvarivanje sistema javnih nabavki od strane svih naručilaca i stručna podrška; ostvarivanje cijelokupnog sistema javnih nabavki; davanje saglasnosti naručiocima o ispunjenosti uslova za sprovođenje odgovarajućeg postupka javne nabavke; organizovanje polaganja stručnog ispita u oblasti javnih nabavki; pripremanje i objavljivanje Liste naručilaca i Liste ponuđača i dr.

Nadležnosti Državne komisije za kontrolu postupka javnih nabavki propisane su **Zakonom o javnim nabavkama** (Sl. list CG, br. 42/11) i odnose se na razmatranje i odlučivanje po žalbama izjavljenim u postupcima javnih nabavki, vršenje kontrole postupaka javnih nabavki vrijednosti preko 500.000 eura, i dr. Državna komisija se sastoji od pet članova: predsjednika i četiri člana, koje imenuje Vlada na period od pet godina.

U oblasti javnih finansija **Državna revizorska institucija vrši reviziju zakonitosti i uspješnosti upravljanja državnom imovinom i obavezama, budžetima i svim finansijskim poslovima subjekata čiji su izvori finansiranja javni ili nastaju korišćenjem državne imovine.**

U cilju jačanja nezavisnosti DRI, izmijenjen je **Zakon o unutrašnjoj finansijskoj kontroli javnog sektora** (Sl. list CG, br. 73/08), kojim je DRI izuzeta od obaveze podnošenja godišnjeg izvještaja Ministarstvu finansija o sistemu finansijskog upravljanja i kontrole i internoj reviziji. Revizorsko tijelo za reviziju IPA sredstava, koje je funkcionisalo u okviru DRI, izmješteno je iz njenog okvira i u skladu sa **Zakonom o reviziji sredstava iz fondova EU** (Sl. list CG, br. 14/12), čini samostalni organ revizije, funkcionalno i operativno nezavisan od učesnika u sistemu upravljanja i kontrole sredstava EU fondova.

Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave koja je stupila na snagu 20. I 2012, stvoren je pravni osnov za osnivanje **jedinstvenog inspeksijskog organa**, tj. **Uprave za inspeksijske poslove**. Uprava za inspeksijske poslove osnovana je s ciljem

postizanja veće efikasnosti vršenja kontrole, jačanja aspekata ekonomičnosti nadzora, sprječavanja pojava pozitivnog i negativnog sukoba nadležnosti, postizanja adekvatnije međusobne saradnje inspeksijskih organa, povećanja profesionalnosti inspektora i suzbijanja eventualnih elemenata korupcije, kao i radi poboljšanja saradnje inspekcija sa drugim organima u vršenju inspeksijskog nadzora. Unutrašnja organizacija obezbjeđuje vršenje zajedničkih inspeksijskih pregleda, čime se povećava efikasnost inspeksijskog nadzora, a smanjuju se troškovi vezani za njegovo sprovođenje.

U pogledu represije korupcije nacionalni pravni okvir je usklađen s Krivičnopravnom konvencijom Savjeta Evrope o korupciji. Krivični zakonik predviđa krivična djela primanja mita, davanja mita, uzimanja i davanja mita u privrednom poslovanju, aktivnu i pasivnu trgovinu uticajem, pranje novca, zloupotrebu službenog položaja u privrednom poslovanju, kompjutersku prevaru, falsifikovanje dokumenata, falsifikovanje službenih dokumenata i prevaru u službi. Odgovornost pravnih lica za krivična djela regulisana je Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Ovaj zakon predviđa kazne za pravna lica za krivično djelo koje je počinilo odgovorno lice i to izricanje novčane kazne ili kaznu ukidanja pravnog lica. Kazne predviđene za korupciju u privatnom sektoru iznose od tri mjeseca do pet godina zatvora; za djela s elementima korupcije u javnom sektoru kazna iznosi od šest mjeseci do petnaest godina zatvora. Zakonom se takođe predviđa zaplijena i oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću kao i upravljanje oduzetom imovinom.

Novi Zakonik o krivičnom postupku predstavlja jedan od najvažnijih reformskih projekata, kojim je istraga izmještena iz suda i povjerena tužilaštvu. Proširene su mjere tajnog nadzora na sva koruptivna krivična djela, uveden postupak za privremeno oduzimanje imovinske koristi, kao i finansijska istraga radi proširenog oduzimanja imovine čije zakonito porijeklo u krivičnom postupku nije dokazano, a teret dokazivanja prenijet je na okrivljenog.

Vlada Crne Gore je 2005. usvojila **Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala**, kao prvi nacionalni strateški dokument kojim su definisani ciljevi u borbi protiv korupcije. U skladu s Programom, 2006. je usvojen Akcioni plan za njegovo sprovođenje, a februara 2007. Odlukom Vlade CG osnovana **Nacionalna komisija za praćenje implementacije AP**. U toku je sprovođenje II generacije ovih dokumenata: Strategije borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala (2010-2014) i trenutno važećeg AP (2013-2014), koji kao svoj sastavni dio obrađuje oblast prevencije korupcije. Akcioni plan za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala za period 2013-2014. je kratkoročni dokument s ciljem operacionalizacije ciljeva definisanih nacionalnom Strategijom.

Crna Gora ima uspostavljen institucionalni okvir za otkrivanje, gonjenje i sankcionisanje koruptivnih krivičnih djela. Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina osnovano je u Vrhovnom državnom

tužilaštvu. Nadležnost ovog tijela uključuje krivično gonjenje slučajeva korupcije i organizovanog kriminala, međunarodnu saradnju u ove dvije oblasti i sprječavanje korupcije. Ovo odjeljenje ima ovlaštenje da od državnih tijela i pravnih lica traži informacije, da inicira i vodi ispitivanje u krivičnim predmetima.

U okviru Uprave policije je Odjeljenje za organizovani kriminal i korupciju i Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije.

U Višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju formirana su Specijalna odjeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina.

Uprava za imovinu je nadležna državna institucija za staranje imovinom koja je privremeno ili trajno oduzeta, a za koju se sumnja ili je pravosnažno utvrđeno da je stečena vršenjem krivičnog djela.

Kako bi borba protiv korupcije bila efikasnija u Crnoj Gori je formiran zajednički istražni tim kojeg čine predstavnici Uprave policije, Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranje terorizma, Poreske uprave i Uprave carina, kojim rukovodi Specijalni tužilac za organizovani kriminal i korupciju, a u čijoj nadležnosti je rad na predmetima organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou. Na ovaj način omogućeno je da tužilac neposredno rukovodi predstavnicima ovih institucija, a sve u cilju bržeg i efikasnijeg pribavljanja dokaza za koruptivna krivična djela.

3. TEMELJNA PRAVA

Uvod

Zaštita temeljnih prava u Crnoj Gori je garantovana **Ustavom** (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13). Dio II Ustava garantuje građanska i politička prava kao i ekonomska, socijalna i kulturna prava. Shodno članu 24 Ustava, ljudska prava i slobode koja su garantovana Ustavom mogu se ograničiti jedino zakonom, u obimu u kojem to dozvoljava Ustav i u mjeri koja je neophodna da bi se zadovoljila svrha zbog koje je ograničenje dozvoljeno. Ustav Crne Gore daje pravnu osnovu za promovisanje, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda i potvrđuje obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu. Više od jedne trećine članova Ustava (68 od 158) se odnose na ljudska prava i slobode, čime je normativno potvrđen njihov značaj. Pored osnovnih ljudskih prava i sloboda, u cilju zaštite ukupnog nacionalnog identiteta, Ustav i zakoni Crne Gore **manjinama** daju i set dodatnih prava. Ustav u Dijelu drugom, u članovima 79 i 80 pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči prava i slobode, koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici s drugima, a zabranjuje asimilaciju pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Država je dužna da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

Član 9 Ustava propisuje da važeći međunarodni ugovori predstavljaju dio unutrašnjeg crnogorskog pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom. Crna Gora je ratifikovala Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njene protokole.

Crna Gora u potpunosti prihvata sve vrijednosti i načela Povelje Evropske unije o osnovnim pravima.

Sva tijela državne vlasti Crne Gore, u okviru svojih ovlašćenja, učestvuju u zaštiti i promociji ljudskih prava:

- radna tijela Skupštine Crne Gore, a posebno Odbor za ljudska prava i slobode;
- nadležna ministarstva koja se bave pravosuđem i upravom, vanjskim i unutrašnjim poslovima, naukom, obrazovanjem kao i zaštitom ranjivih grupa;
- Zaštitnik ljudskih prava i osnovnih sloboda Crne Gore;
- savjetodavna tijela i ustanove (Savjet za zaštitu od diskriminacije, Savjet za brigu o licima s invaliditetom itd).

U Crnoj Gori je osigurana sudska zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda pred redovnim sudovima i Ustavnim sudom.

• **Ljudsko dostojanstvo**

Ljudsko dostojanstvo je osnovni princip u crnogorskom pravnom okviru, koje je eksplicitno garantovano članom 28 Ustava (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13). Ovaj princip sadržan je u svim propisima o temeljnim pravima i ima za cilj prepoznavanje vrijednosti svake osobe kao i podsticanje jednakih prava. Član 17 Ustava predviđa principe jednakosti i nediskriminacije.

• **Pravo na život i integritet ličnosti**

U skladu s članom 26 Ustava (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13), u Crnoj Gori je zabranjena smrtna kazna. Kazne zatvora definisane su članovima 143-150 Krivičnog zakonika za sljedeća krivična djela protiv života: ubistvo, teško ubistvo, ubistvo na mah, ubistvo djeteta pri porođaju, lišenje života iz samilosti, navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu i nezakonit prekid trudnoće. Kazna dugotrajnog zatvora u Crnoj Gori iznosi maksimalno 40 godina. Član 28 Ustava štiti mentalni i fizički integritet.

Crna Gora je potpisnica Prvog Protokola uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i slobodama, kao i Protokola 6 i 11 uz EKLJP.

• **Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja**

Shodno članu 28 Ustava (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13), niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju, a u skladu s članom 31 zabranjen

je svaki oblik mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg ponašanja nad licem koje je lišeno slobode ili čija je sloboda ograničena.

Crna Gora je ratifikovala **Evropsku konvenciju protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ponašanja ili kažnjavanja** s protokolima uz Konvenciju 1 i 2 kao i Konvenciju UN protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ponašanja ili kažnjavanja.

Primjena nasilja i iznuđivanje priznanja zabranjeno je članom 11 Zakonika o krivičnom postupku. Krivičnim zakonikom sankcioniše se vrijeđanje ljudskog dostojanstva, nanošenje tjelesnog odnosno duševnog bola ili patnje nekoj osobi kako bi se od nje dobilo obavještenje ili priznanje. Okrutno i ponižavajuće ponašanje predstavlja element bića više krivičnih djela.

U pogledu zaštite zatvorenika i pritvorenika, Zakonik o krivičnom postupku (član 181) propisuje da se pritvor izdržava u uslovima koji ne vrijeđaju dostojanstvo pritvorenika.

Sistem izvršenja krivičnih sankcija uređen je **Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija** (Sl. list RCG, br. 25/94, 69/03, 65/04 i Sl. list CG, br. 32/11), kao sistemskim zakonom u ovoj oblasti i podzakonskim aktima kojima se na bliži način razrađuju prava i obaveze lica koja izvršavaju krivične sankcije. Pored navedenog, oblast krivičnih sankcija uređena je i **Krivičnim zakonikom** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13).

Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Sl. list CG, br. 42/11), Zaštitnik je ustanovljen kao Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) za zaštitu lica lišenih slobode i drugih lica kojima je ograničeno kretanje od torture i drugih oblika neljudskog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Zaštitnik kao NPM preduzima mjere u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, čime su ispoštovane ranije date preporuke CPT. Imenovan je i zamjenik Zaštitnika i ustanovljena posebna organizaciona jedinica za vršenje ovih poslova. Zaštitnik u okviru svojih ovlašćenja vrši posjete institucijama, organima i organizacijama u kojima se nalaze navedena lica, na osnovu čega sačinjava Izvještaj s mišljenjima i preporukama, koji razmatra Skupština.

Izvještajem CPT-a iz 2008. dato je ukupno 80 preporuka od kojih je 36 preporuka za zatvorski sistem. Do sada je ostalo neispunjeno 6 preporuka. Delegacija ovog Komiteta tokom februara 2013. posjetila je Crnu Goru i dala tri preliminarne (urgentne) preporuke koje se odnose na zatvorski sistem od kojih su dvije realizovane.

Strateški okvir u ovoj oblasti je regulisan **Strategijom o sprječavanju zlostavljanja i nasilja među zatvorenicima**, koja je usklađena s preporukama CPT iz 2008. Crna Gora aktivno radi na stvaranju uslova da svaka preporuka CPT bude sprovedena do kraja i da zatvorski sistem bude dodatno unaprijeđen u cilju potpunog suzbijanja torture i zlostavljanja.

Zavod za izvršenje krivičnih sankcija je organ u sastavu Ministarstva pravde i u okviru svoje strukture ima pet organizacionih jedinica, od kojih su četiri smještene u Spužu, a jedna u Bijelom Polju. Trenutni kapaciteti organizacionih jedinica su 1100 mjesta, od čega je 990 u Spužu (Kazneno popravni dom 470, Zatvor za kratke kazne 150 i Istražni zatvor 370), a u Bijelom Polju 110 (Zatvor za kratke kazne 60 i Istražni zatvor 50).

Sprovođenjem alternativnih sankcija i mjera u zajednici doprinosi se smanjenju zatvorske populacije, koje će uz izgradnju, rekonstrukciju i proširenje zatvorskih smještajnih kapaciteta obezbijediti ispunjavanje međunarodnih standarda u oblasti izvršenja krivičnih sankcija.

Uprava policije je u okviru svojih nadležnosti u periodu od 2008. do 2013. intenzivirala aktivnosti i preduzela niz mjera u cilju sprovođenja preporuka iz Izvještaja CPT-a. Otkonjen je veliki broj nedostataka u postupanju prema zadržanim licima na koje je Komitet ukazao. Posebno su unaprijeđeni higijensko tehnički uslovi prostorija za zadržavanje lica lišenih slobode. Prostorije su renovirane u većini područnih jedinica i ispostava u skladu sa standardima i preporukama CPT-a. Polazeći od stanja navedenog u Izvještaju CPT-a, učinjen je ozbiljan napredak u odnosu na: obezbjeđenje potrebnog broja prostorija za zadržavanje prema propisanim standardima; površinu i opremljenost; osvjetljenje prostorija; higijenske uslove; ventilaciju, grijanje i hlađenje; opremljenost sanitarnim čvorom i nesmetani pristup vodi za piće; ostvarivanje komunikacije sa zadržanim licima; pokrivenost sistemom video nadzora; obezbjeđenost električnih ormara; opremljenost vozilima; otklanjanje mogućnosti za mučenje i nečovječno postupanje; vođenje propisanih evidencija i broj lica osposobljenih i zaduženih za vršenje poslova zadržavanja.

U JU Zavodu „Komanski most“ adaptirani su i paviljoni za smještaj muškaraca, paviljon „A“ kao i paviljon „B“ za žene, a njihovi sadržaji su u potpunosti prilagođeni potrebama korisnika. Stvoreni su uslovi za pozitivno terapijsko okruženje, zaštitu privatnosti, čime su im u velikoj mjeri unaprijeđeni uslovi boravka i poboljšan kvalitet života. Takođe, završeno je i opremanje senzorne sobe u paviljonu A, opremanje sobe za izolaciju u paviljonu B, kao i opremanje sale za fizikalnu rehabilitaciju.

Stručni nadzor nad radom Zavoda vrši Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u odnosu na kompletan rad ustanove, uz poseban naglasak na stručni rad koji se sprovodi i preko redovnih mjesečnih sastanaka sa predstavnicima svih centara za socijalni rad. Pored Ministarstva rada i socijalnog staranja i CPT-a, nadzor nad radom „Komanskog mosta“, redovno obavlja i Ombudsman, ali i Monitoring tim nekoliko NVO, na čelu sa Akcijom za ljudska prava. Primjetna je ocjena napretka postojećeg stanja, u podizanju kvaliteta brige i odnosa prema korisnicima usluga Zavoda, a koji su učinjeni u prethodnom periodu u skladu s materijalnim mogućnostima države i novim kadrovskim rješenjima. U

svrhu još većeg stepena kontrole rada zaposlenih u ustanovi postavljena su i sandučad za žalbe korisnika i njihovih staratelja i roditelja, od strane Ombudsmana.

Zakon o zaštiti prava mentalno oboljelih lica (Sl. list RCG, br. 32/05) usklađen je s Evropskom poveljom i preporukama Svjetske zdravstvene organizacije i prepoznao je savremene standarde u postupanju i liječenju mentalno oboljelih lica.

Znatno su poboljšani i uslovi boravka u Specijalnoj bolnici Dobrota, pored ostalog i realizacijom twinning projekta, u nastojanju da se u uslovima ograničenih sredstava ispoštuju savremeni standardi u liječenju mentalno oboljelih i preporuke EU Komiteta. Međutim, problem koji egzistira već duži niz godina je nemogućnost izmještanja sudskog odjeljenja iz okvira bolnice, zbog nepostojanja zatvorske bolnice u okviru Zavoda za izvršavanje krivičnih sankcija.

- **Zabrana ropstva, ropskog položaja i prinudnog rada**

U skladu s članom 28 Ustava (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13), niko se ne smije držati u ropstvu ili ropskom položaju. Prinudni rad je zabranjen članom 63, dok je članom 62 definisano da svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja i na pravične i humane uslove rada.

Oblast borbe protiv trgovine ljudima obuhvaćena je pregovaračkim poglavljem 24 Pravda, sloboda i bezbjednost.

- **Poštovanje privatnog i porodičnog života i prepiske**

Crna Gora ima uspostavljen pravni i institucionalni okvir koji jamči poštovanje privatnog i porodičnog života. Ustavom se garantuje poštovanje i pravo na zaštitu privatnog i porodičnog života. Sloboda i tajnost pisama i svih drugih oblika komunikacije zagarantovane su i nepovredive.

Ova prava takođe štite i **Porodični zakon** (Sl. list CG, br. 1/07), **Zakon o nasljeđivanju**, **Zakonik o krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 57/09 i 49/10), **Krivični zakonik** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13), **Zakon o uslovima za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma** (Sl. list RCG, br. 80/02 i 27/94), **Zakon o zabrani diskriminacije** (Sl. list CG, br. 46/10), **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** (Sl. list CG, br.46/10), i drugi.

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, u novembru 2011. potpisali su Ministarstvo pravde, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo, Uprava policije, Vijeće za prekršaje, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo rada i socijalnog staranja, a isti regulišu procedure i institucionalnu saradnju u vezi s porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama.

- **Pravo sklapanja braka i pravo osnivanja porodice**

Shodno članu 71 Ustava (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13), brak je osnovan na slobodnom pristanku žene i muškarca i na jednakosti supružnika. Pravo zaključivanja braka i pravo osnivanja porodice takođe su predviđeni Porodičnim zakonom¹.

- **Sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti**

Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti predviđena je članom 46 **Ustava** (Sl. list CG, br. 1/07 i 35/13). Član 14 Ustava predviđa ravnopravnost vjerskih zajednica, njihovu slobodu u vršenju vjerskih obreda i vjerskih poslova kao i njihovu odvojenost od države. Član 48 Ustava, kao i član 177 Zakona o vojsci, definiše da svako ima pravo na prigovor savjesti.

Pravo na izražavanje vjerskih ubjeđenja može biti ograničeno samo ako je to neophodno radi zaštite života ljudi, javnog reda i mira, kao i drugih prava koje garantuje Ustav.

Propisi kojima se dalje garantuje sloboda vjeroispovjesti su **Zakon o pravnom statusu vjerskih zajednica** (Sl. list SRCG, br. 9/77, 26/77, 29/89, 39/89 i Sl. list RCG, br. 27/94, 36/03) i **Zakon o svetkovanju vjerskih praznika** (Sl. list RCG, br. 56/93 i 27/94). Vlada je do sada zaključila odvojene sporazume sa islamskom, jevrejskom i katoličkom zajednicom. S obzirom na potrebu unaprijeđenja normativnih rješenja koja se odnose na pitanja odnosa države i vjerskih zajednica planirano je donošenje novog zakona.

- **Sloboda izražavanja uključujući slobodu i pluralizam medija**

Član 47 Ustava garantuje slobodu izražavanja i definiše njeno ograničenje samo u slučajevima prava drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ukoliko je ugrožen javni moral ili bezbjednost Crne Gore. Član 49 garantuje slobodu štampe i drugih oblika javnog informisanja. Shodno članu 50, u Crnoj Gori je zabranjena cenzura.

Unutrašnji pravni okvir čine **Zakon o medijima** (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02), koji sadrži standarde proklamovane Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, **Zakon o elektronskim medijima** (Sl. list CG, br. 46/10, 53/11 i 6/13), koji je usklađen s Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama (AVMS Direktivom), **Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore** (usklađen s Preporukom br. R (96) 10 o garantovanju nezavisnosti javnog servisa radio-difuzije) i **Zakon o obligacionim odnosima** (Sl. list CG, br. 47/08). Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz jula 2011. ukinuta je kazna zatvora za klevetu. Satisfakcija za ovo djelo sada se ostvaruje

¹ Članovi 2, 3 i 15

isključivo u građanskom postupku, gdje se prilikom određivanja visine odštete primjenjuju smjernice Evropskog suda za ljudska prava.

Kao dalje aktivnosti na zaštiti novinara od prijetnji i nasilja, izvršene su izmjene i dopune **Krivičnog zakonika** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13), kojim se isključuje postojanje krivičnih odgovornosti u slučaju povrede tajnosti pisma i drugih pošiljki, neovlašćenog prisluškivanja i snimanja, neovlašćenog fotografisanja, neovlašćenog objavljivanja i prikazivanja tuđeg spisa, portreta i snimka, neovlašćenog prikupljanja ličnih podataka, ukoliko je preduzimanjem radnji izvršenja nekog od tih djela spriječeno ili otkriveno krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna.

Crna Gora nema neriješenih slučajeva klevete i uvrede započelih prije dekriminalizacije. Novim **Zakonom o amnestiji** (Sl. list CG, br. 39/13), lica koja su bila osuđena pravosnažnom sudskom odlukom za krivično djelo kleveta i uvreda nakon ukidanja tih krivičnih djela su amnestirana.

Kada su u pitanju statistički podaci o predmetima nasilja nad novinarima koji su u radu kod crnogorskih sudova, **ukupno** je postupano u 7 predmeta nasilja nad novinarima protiv 8 lica. Krivični postupak je završen u 4 predmeta protiv 4 lica. Donijete su 4 osuđujuće presude. Pred crnogorskim sudovima u toku su prvostepeni postupci u 3 predmeta protiv 5 lica, od kojih su 2 predmeta iz 2012. i jedan predmet protiv 1 lica iz 2013.

Primjenu Etičkog kodeksa novinara koji je usvojen 2003. prati Medijski savjet za samoregulaciju (MSS), kojem je pristupilo 19 medija kao i **Savjet za štampu**, kojem su pristupila 3 medija i **Samoregulatorni savjet za lokalnu i periodičnu štampu**, kojem je pristupilo 11 medija.

Kao dugoročni plan jačanja programskih, finansijskih i institucionalnih kapaciteta, RTCG u kontinuitetu od 2011. implementira Strategiju razvoja RTCG 2011-2015. Neki od ključnih strateških ciljeva definisanih Strategijom su: digitalizacija proizvodnje i emitovanja, jačanje programske strukture RTCG, jačanje finansijske stabilnosti i kredibiliteta, finansijske nezavisnosti i transparentnosti i stalna modernizacija i prilagođavanje organizacione strukture novim izazovima. U skladu s navedenim, u proceduri je i izrada Plana restrukturiranja RTCG, koji će sadržati ključne prioritete koji imaju za cilj održivost i stabilnost funkcionisanja javnog servisa u narednom periodu.

- **Sloboda okupljanja i udruživanja, uključujući slobodu formiranja političkih partija i pravo osnivanja sindikata**

Član 52 i 53 Ustava (Sl. list CG, br. 1/07 i 38/13) garantuju slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja, uključujući slobodu formiranja političkih partija i sindikata.

Unutrašnji pravni okvir se sastoji od: **Zakona o javnim okupljanjima** (Sl. list RCG, br. 31/05), **Zakona o političkim partijama** (Sl. list RCG 21/04 i Sl. list CG 73/10, 40/11, 59/11), **Zakona o radu** (Sl. list RCG, br. 43/03 I Sl. list CG, br. 66/12), **Zakona o državnim službenicima i namještenicima** (Sl. list CG, br. 39/11, 66/12), **Zakona o reprezentativnosti sindikata** (Sl. list CG, br. 26/10), **Zakona o nevladinim organizacijama** (Sl. list CG, br. 39/11) i **Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj upravi** (Sl. list CG, br. 42/11).

Pitanja koja se odnose na socijalni dijalog obrađena su u poglavlju 19 Socijalna politika i zapošljavanje.

Osnivanje nevladinih organizacija u Crnoj Gori reguliše **Zakon o nevladinim organizacijama** (Sl. list CG, br. 39/11), koji je **usaglašen sa Konvencijom o ljudskim pravima Savjeta Evrope, i Preporukom CM/Rec (2007)14 Komiteta Ministara država članica o pravnom statusu nevladinih organizacija u Evropi i s čl. 15 Konvencije UN o pravima djeteta**. Zakon je detaljnije razrađen u podzakonskim aktima: **Uredbi o načinu i postupku ostvarivanja saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija** (Sl. list CG, br. 07/12) i **Uredbi o načinu i postupku sprovođenja javne rasprave u pripremi zakona** (Sl. list CG, br. 02/12).

U dijelu institucionalnih mehanizama za saradnju Vlade i NVO, trenutno postoje dva tijela: **Kancelarija za saradnju i Savjet za saradnju Vlade i NVO**. U državnim organima postoje kontakt osobe za saradnju sa NVO, kojih je u ovom trenutku ukupno 54.

Crna Gora je preduzela korake kako bi se obezbijedila potpuna transparentnost **sindikalnog predstavljanja** i pravo da formira nove sindikate u skladu sa relevantnim nacionalnim propisima i u skladu s Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije. Zakonom o reprezentativnosti sindikata (Sl. list CG, br. 26/10 i 36/13) postignuta je potpuna transparentnost reprezentativnosti i pravo na osnivanje novih sindikata. Zakon je usklađen s članom 8 i 12 Povelje o osnovnim pravima Evropske unije, Konvencijom br. 87 o sindikalnim slobodama i zaštiti sindikalnih prava, Konvencijom br. 98 o pravima na organizovanje i kolektivno pregovaranje iz 1949, Konvencijom br. 135 o zaštiti i olakšicama koje se pružaju predstavnicima radnika u preduzeću, Konvencijom br. 144 o tripartitnim konsultacijama (međunarodni radni standardi iz 1976), Evropskom socijalnom poveljom (izmijenjena), Univerzalnom Deklaracijom o ljudskim pravima, Preporukom br. 143 o radničkim predstavnicima, Preporukom br. 152 o tripartitnim konsultacijama (aktivnosti MOR-a iz 1976), Preporukom br. 113 o pregovaranju (na nivou privrede i na nacionalnom nivou iz 1960), Međunarodnim Paktom o građanskim i političkim pravima, Međunarodnim Paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

- **Tretman socijalno ranjivih i lica s invaliditetom i princip nediskriminacije**
Članom 8 Ustava zabranjuje se direktna i indirektna diskriminacija po bilo kom osnovu.

Nacionalno zakonodavstvo u oblasti zabrane diskriminacije takođe uključuje **Zakon o zabrani diskriminacije** (Sl. list CG, br. 46/10), **Zakon o Zaštitniku ljudskih prava Crne Gore** (Sl. list CG, br. 42/11), **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** (Sl. list CG, br. 46/07), **Zakon o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom** (Sl. list CG, br. 39/11), **Zakon o manjinskim pravima i slobodama** (Sl. list RCG, br. 31/06, 38/08 i Sl. list CG, br. 2/11), **Zakon o medijima** (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02), **Zakon o elektronskim medijima** (Sl. list CG, br. 46/10, 53/11 i 6/13), **Zakon o visokom obrazovanju** (Sl. list RCG, br. 60/03 i Sl. list CG, br. 45/10, 47/11), **Zakon o radu** (Sl. list RCG, br. 43/03 i Sl. list CG, br. 66/12), **Zakon o zdravstvenoj zaštiti** (Sl. list RCG, br. 39/04), **Zakon o dječijoj i socijalnoj zaštiti** (Sl. list CG, br. 27/13) i **Porodični zakon** (Sl. list CG, br. 1/07).

Crnogorski nacionalni pravni okvir u ovoj oblasti usklađen je s Evropskom poveljom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima iz 1966, Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966, Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965, Konvencijom o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. i Opcionim protokolom uz ovu konvenciju; Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950, Protokolom br. 12 uz Konvenciju iz 2000. (proširuje djelovanje zabrane diskriminacije na bilo koje pravo određeno zakonom); Evropskom konvencijom o sprječavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni i postupaka iz 2002; Evropskom socijalnom poveljom (revidiranom) iz 1996, Evropskom poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima iz 1992, Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina iz 1994.

Kazne zatvora predviđene Krivičnim zakonikom uključuju sljedeća **krivična djela**: kršenje jednakosti (član 159), kršenje jednakosti pri zapošljavanju (član 225), izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje (član 370) i rasna i druga diskriminacija (član 443).

Oblast socijalne i dječje zaštite regulisana je Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl. list CG, br. 27/13). Crna Gora je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja.

Normativni okvir u oblasti zaštite prava seksualnih manjina čine **Krivični zakonik** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13), **Zakon o zabrani diskriminacije** (Sl. list CG, br. 46/10), **Zakon o Zaštitniku ljudskih prava Crne Gore** (Sl. list CG, br. 42/11).

Strateški okvir definiše **Strategija o unaprijeđenju položaja LGBT osoba 2013 – 2018.** sa pratećim Akcionim planom za 2013.

U institucionalnom smislu treba istaći aktivnost **Savjeta za zaštitu od diskriminacije Vlade Crne Gore**, na čijem čelu je predsjednik Vlade, a u čijem radu učestvuju resorni ministri, savjetnik predsjednika Vlade i predstavnici civilnog društva.

Crna Gora je prva zemlja **korisnik LGBT projekta Savjeta Evrope**, koji je započeo s realizacijom u septembru 2011. i traje do decembra 2013. Projekat podrazumijeva podršku zemljama u pripremi mjera i sprovođenju akcija u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, u cilju implementacije Preporuke CM/Rec(2010)5.

U oblasti **zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom**, uspostavljen je i nacionalni strateški i zakonski okvir, a relevantne međunarodne konvencije su ratifikovane. Shodno navedenom, Ustavom Crne Gore se u članu 68 jemči posebna zaštita lica sa invaliditetom. Isto tako Vlada Crne Gore je usvojila **Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima lica s invaliditetom** (Sl. list CG, br. 02/09), **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom** (Sl. list CG, br. 49/08 i 39/11), **Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom** (Sl. list CG, br. 80/08), **Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom** (Sl. list CG, br. 39/11), **Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa vodiča odnosno psa pomagača** (Sl. list CG, br. 76/09), **Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama** (Sl. list RCG, br. 80/04), **Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica** (Sl. list RCG, br. 32/05 i Sl. list CG, br. 27/13), kao i **Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju** (Sl. list RCG, br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07, 47/07, i Sl. list CG, br. 12/07, 13/07, 79/08 i 66/12).

U cilju praćenja implementacije novih zakonskih okvira i unapređenja institucionalnog sistema važnu ulogu ima **Savjet za brigu o licima s invaliditetom**, u kojem učestvuju predstavnici Vlade i NVO. U toku je primjena **Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom** (2008-2016).

Pitanja vezana za lica s invaliditetom, antidiskriminaciju, kao i za socijalnu inkluziju i zaštitu obrađuju se u poglavlju 19 Socijalna politika i zapošljavanje.

- **Pravo na obrazovanje**

Član 75 Ustava garantuje pravo na obrazovanje. Osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno, a obezbijedena je autonomija univerziteta, visokoškolskih i naučnih institucija.

Pravo na obrazovanje je dalje regulisano Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (Sl list RCG, br. 64/02 i 49/07 i Sl list CG, br. 80/10), **Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju** (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07 i Sl. list CG, br. 45/10), **Zakonom o obrazovanju odraslih** (Sl. list CG, br. 20/11), **Zakonom o gimnaziji** (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07 i Sl. list CG, br. 45/10), **Zakonom o stručnom obrazovanju** (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07 i Sl. list CG, br. 45/10),

Zakonom o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03 i Sl. list CG, br. 04/08, 45/10) i **Zakonom o naučno-istraživačkoj djelatnosti** (Sl. list CG, br. 80/10).

Pitanja koja se odnose na saradnju u oblasti politika obrazovanja, EU programe i pristup građana EU obrazovanju obrađuju se u poglavlju 26 Obrazovanje i kultura.

- **Pravo svojine**

Članom 58 Ustava jemči se pravo svojine i definiše se da niko ne može biti lišen ili ograničen po pitanju prava svojine osim ako to zahtijeva javni interes, uz pravičnu nadoknadu.

Zakon o svojinsko-pravnim odnosima (Sl. list CG, br. 19/09) obezbjeđuje jednak tretman crnogorskih i stranih državljana.

Pravo svojine je dalje regulisano **Zakonom o eksproprijaciji** (Sl. list RCG, br. 55/00, 12/02), **Zakonom o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju** (Sl. list RCG, br. 21/04 i 49/07), **Zakonom o državnoj imovini** (Sl. list CG, br. 21/09), **Zakonom o obligacionim odnosima** (Sl. list RCG, br. 47/08) i **Krivičnim zakonikom** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13).

- **Rodna ravnopravnost i prava žena**

U skladu s članom 18 Ustava, država garantuje jednakost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti.

Zaštita rodne ravnopravnosti takođe je regulisana sljedećim propisima: **Zakonom o rodnoj ravnopravnosti** (Sl. list RCG, br. 46/07), **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici** (Sl. list CG, br. 46/10), **Porodičnim zakonom** (Sl. list RCG, br. 01/07), **Zakonom o radu** (Sl. list RCG, br. 43/03 i Sl. list CG, br. 66/12), **Zakonom o zapošljavanju i osiguranju u slučaju nezaposlenosti** (Sl. list CG, br. 14/10, 40/11), **Opštim zakonom o obrazovanju** (Sl. list RCG, br. 64/02, 31/05, 49/07 i Sl. list CG, br. 04/08, 21/09, 45/10), **Zakonom o zdravstvenoj zaštiti** (Sl. list RCG, br. 39/04), **Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti** (Sl. list CG, br. 27/13), **Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju** (Sl. list RCG, br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07, 47/07, i Sl. list CG, br. 12/07, 13/07, 79/08 i 66/12), **Zakonom o izboru odbornika i poslanika** (Sl. list RCG, br. 4/98, 5/98, 17/98, 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02, 48/06 i Sl. list CG, br. 46/11) i **Krivičnim zakonikom** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13).

Osnovni strateški dokumenti u ovoj oblasti su: **Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti** za period 2008-2012, **Strategija za zaštitu od nasilja u porodici za period 2011-2015.** i **Protokol o akciji, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici.**

Nedavne izmjene **Zakona o izboru odbornika i poslanika** obavezuju sve političke partije da na svojim izbornim listama imaju najmanje 30% žena kandidata.

Crna Gora je članica **Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)** i njenog opcionog protokola. Inicijalni izvještaj Crne Gore o sprovođenju Konvencije je razmatran od strane Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena u oktobru 2011.

Promocija rodne ravnopravnosti i ženskih prava je poboljšana na nivou državne i lokalne uprave; pojačani su kapaciteti državnih službenika u ovoj oblasti. Ipak, postoji prostor za unaprijeđenje ostvarivanja ženskih prava, uključujući unaprijeđenje zaštite od porodičnog nasilja. U ovoj oblasti, Crna Gora će obezbijediti unaprijeđenje administrativnih kapaciteta i osigurati bolju saradnju među institucijama, kao i obezbijediti adekvatniju zastupljenost žena na vodećim političkim i upravljačkim pozicijama u zemlji.

Zapošljavanje kao aspekt rodne ravnopravnosti obrađen je u poglavlju 19 Socijalna politika i zapošljavanje.

- **Dječija prava**

Zaštita djece garantovana je Ustavom Crne Gore, posebno članovima **69, 72, 73 i 74**.

Prava djece u Crnoj Gori su uređena i Porodičnim zakonom (Sl. list RCG, br. 01/07), **Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti** (Sl. list CG, br. 27/13), **Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 64/11) i **Krivičnim zakonikom** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl. list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13).

Crna Gora je ratifikovala **Konvenciju UN o pravima djeteta i prateće protokole (Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji i Fakultativni protokol o učešću djece u oružanim sukobima) i Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala** i usvojila **više strategija** u cilju unapređenja prava djeteta: Strategiju razvoja hraniteljstva u Crnoj Gori za period 2012-2015; Strategiju za razvoj sistema socijalne i dječije zaštite za period 2008-2012.

Jedan od zamjenika Zaštitnika ljudskih prava i sloboda je odgovoran za zaštitu prava djece.

- **Besplatna pravna pomoć, pravo na pravni lijek i mjere procesne zaštite**

Crna Gora ima višegodišnju tradiciju pružanja pravne pomoći licima slabijeg imovinskog stanja. Usvajanjem **Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći** (Sl. list CG, br. 20/11), koji je počeo da se primjenjuje od 1. I 2012. i podzakonskih akata upotpunjen je pravni i institucionalni okvir za pružanje besplatne pravne pomoći. Besplatna pravna pomoć se može ostvariti u krivičnim, građanskim i upravnim stvarima, u postupku pred sudom,

državnim tužilaštvom, Ustavnim sudom, u vansudskom rješavanju sporova, u pisanju predstavke pred Evropskim sudom za zaštitu ljudskih prava. Svi okrivljeni, bilo crnogorski ili strani državljani² imaju pravo na branioca. Advokati koji pružaju pravnu pomoć imaju pravo na 50% naknade koja pripada advokatima.

Zakonodavni okvir je usklađen sa Direktivom 2003/08 o poboljšanju pristupa pravdi u sporovima sa međunarodnim elementom, putem utvrđivanja minimuma zajedničkih pravila koja se odnose na pravnu pomoć kod takvih sporova.

Crna Gora je obezbijedila institucionalne uslove za pružanje besplatne pravne pomoći, pa su u svim osnovnim sudovima osnovane službe besplatne pravne pomoći, sprovedena edukacija službenika na ovim poslovima, sprovedena javna kampanja u cilju upoznavanja građana s mogućnostima besplatne pravne pomoći, te uspostavljena saradnja s nevladinim organizacijama u daljoj promociji ovih instituta.

Normativni okvir u **Crnoj Gori** svakome garantuje **pravo na pravni lijek**, u skladu s članom 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, protiv odluke kojom je odlučeno o njegovom pravu ili na zakonu zasnovanom interesu. Pravo na pravni lijek je bitan element zaštite ljudskih prava i sloboda. Svi procesni zakoni u Crnoj Gori obezbjeđuju pravo na djelotvoran pravni lijek kroz redovne i vanredne pravne lijekove, što znači da se u slučaju povrede ljudskih prava zaštita može tražiti u građanskom, krivičnom i upravnom postupku. Ustavni sud je nadležan da odlučuje o ustavnim žalbama zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, uveden je **institut ustavne žalbe** koji omogućava podnošenje ustavne žalbe Ustavnom sudu, nakon što se iscrpe sva ostala djelotvorna pravna sredstva.

Pravni poredak Crne Gore obezbjeđuje prava na slobodu i bezbjednost u skladu sa članom 6 Evropske povelje o osnovnim pravima i članom 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ustav predviđa da svako ima pravo na ličnu slobodu. Lišenje slobode je dozvoljeno jedino u slučajevima definisanim zakonom. Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 57/09) propisuje uslove pod kojima se licu može ograničiti ili oduzeti sloboda.

Članom 35 Ustava garantovana je presumpcija nevinosti, to jeste da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda.

Ustavom je propisano i garantovano načelo zakonitosti, što znači da niko ne može biti kažnjen za krivično djelo koje prije nego što je učinjeno nije bilo propisano zakonom ili međunarodnim pravom kao krivično djelo, niti se za krivično djelo može izreći kazna koja za to djelo nije bila predviđena.

² U skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, lica koja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć su: crnogorski državljani, apatridi koji zakonski borave u Crnoj Gori, lica koja traže azil i strani državljani sa stalnim ili dozvoljenim privremenim boravkom u Crnoj Gori.

Shodno **članu 32 Ustava**, svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom ustanovljenim zakonom. **Članovi 35 i 37** dalje definišu prava osumnjičenog, okrivljenog i lica koje se goni u skladu s članom 6 (stavovi 2 i 3) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

U pogledu prava na suđenje u razumnom roku i u cilju uspostavljanja efektivnog domaćeg lijeka kao što je predviđeno članom 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima, **Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku** (Sl. list CG, br. 11/07) obezbjeđuje dva lijeka; zahtjev za ubrzani postupak i postupak obezbjeđivanja odštete.

U vezi s pravnom pomoći u krivičnim stvarima, **član 69** Zakonika o krivičnom postupku definiše slučajeve obavezne odbrane sa braniocima koje određuje sud. To je slučaj kada okrivljeni nije fizički sposoban da se sam brani, kada je u pritvoru ili mu se sudi u odsustvu itd. **Član 70** predviđa imenovanje branioca u slučajevima koji nisu predviđeni **članom 69** ukoliko tako nalažu okolnosti a okrivljeni ne može da priuštiti usluge branioca.

- **Raseljena i interno raseljena lica**

U cilju trajnog i održivog rješavanja pitanja raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i interno raseljenih lica s Kosova, Crna Gora je, uz odgovarajuće konsultacije i saradnju s Evropskom komisijom i UNHCR-om, preduzela sve neophodne aktivnosti da na trajan i održiv način riješi status ovih lica, kroz priznavanje statusa stranca sa stalnim nastanjenjem zbog čega je i donijet **Zakon o dopunama Zakona o strancima** (Sl. list CG, br. 82/08, 72/09, 32/11, 53/11 i 27/13), koji je u primjeni od 7. XI 2009. Ovim zakonom je propisano da se raseljenim i interno raseljenim licima može odobriti stalno nastanjenje, ukoliko se na dan 7. XI 2009. nalaze na evidenciji raseljenih, odnosno interno raseljenih lica.

Uprava za zbrinjavanje izbjeglica je organ uprave u sastavu Ministarstva rada i socijalnog staranja, koja između ostalih, vrši i poslove koji se odnose na: smještaj lica koja traže azil, kojima je priznat status izbjeglice, odobrena dodatna ili privremena zaštita u centru za smještaj lica koja traže azil ili drugom objektu za smještaj, saradnju s Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija za izbjeglice, drugim međunarodnim organizacijama i institucijama koje se bave zaštitom izbjeglica, pomoć u spajanju članova porodice izbjeglica i realizaciju nacionalnih, regionalnih i međunarodnih dokumenata za rješavanje pitanja izbjeglica i lica koja imaju priznat status raseljenog lica u Crnoj Gori.

Imajući u vidu činjenicu da određeni broj raseljenih i interno raseljenih lica koja borave u Crnoj Gori još uvijek nije podnio zahtjev za odobravanje stalnog nastanjenja ili privremenog boravka do tri godine, a polazeći od strateškog opredjeljenja Vlade Crne Gore da se ovo pitanje riješi na trajan i održiv način, Ministarstvo unutrašnjih poslova pripremiло je Predlog zakona o dopuni Zakona o strancima kojim se rok za podnošenje

zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine raseljenim i interno raseljenim licima produžava do 31. decembra 2013. Zakon je usvojila Skupština Crne Gore i isti je objavljen u Službenom listu CG, br. 27/13.

Kako je raseljeničtvo problem od nacionalnog, društvenog i međunarodnog značaja, Vlada je u julu 2011. usvojila **Strategiju za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori s posebnim osvrtom na oblast Konik, s Akcionim planom**. Strategija obuhvata period od avgusta 2011. do decembra 2015, a akcioni planovi za njenu imlementaciju donosiće se godišnje.

U cilju praćenja sprovođenja Strategije i koordinacije aktivnosti organa državne uprave, državnih organa i drugih nadležnih institucija na ovom planu Vlada je Odlukom u septembru 2011. obrazovala **Koordinacioni odbor za praćenje imlementacije Strategije** za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica s posebnim osvrtom na oblast Konik.

- **Poštovanje i zaštita manjina i kulturnih prava**

Položaj i prava manjina uređeni su **Ustavom Crne Gore i Zakonom o manjinskim pravima i slobodama** (Sl. list RCG, br. 31/06, 51/06 i 38/07), koji na bliži način uređuje set manjinskih prava i mehanizme zaštite tih prava. Zakon se odnosi na očuvanje nacionalnog identiteta manjina, tj. zaštitu od asimilacije manjina, kao i omogućavanje djelotvornog učešća manjina u javnom životu. Shodno definiciji iz zakona, manjinski narod i druga manjinska nacionalna zajednica je svaka grupa državljana Crne Gore, brojčano manja od ostalog preovlađujućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Crnu Goru i motivisana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

Zaštita manjina je takođe regulisana velikim brojem propisa uključujući **Strategiju za obezbjeđivanje prava manjina**, naročito u oblasti obrazovanja, kulture, pristupa informacijama i upotrebi jezika manjinskih naroda i **Strategiju za poboljšanje statusa zajednica Roma, Aškalija i Egipćana**. Crna Gora je ratifikovala **Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina i Evropsku povelju za regionalne jezike manjinskih naroda**. **Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ombudsman** sa zamjenikom za prava manjina čine srž institucionalnog okvira. **Savjeti manjina** su zvanični kanal komunikacije između manjina i Vlade. Država obezbjeđuje podršku savjetima manjina iz državnog budžeta za njihovo upravno funkcionisanje kao i Fondu za manjine za projekte vezane za pitanje manjina.

Crna Gora od juna 2013. predsjedava **Dekadi romske inkluzije 2005-2015**. Nakon **Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012**, Vlada Crne Gore je usvojila novi strateški dokument za period 2012-2016, koji se oslanja na Evropski okvir za nacionalne strategije integracije Roma do 2020, u pogledu četiri

definisana cilja integracije. **Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016** je usvojena 5. IV 2012. Strategija predstavlja skup konkretnih mjera i aktivnosti pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog, urbanističko-komunalnog, obrazovnog, kulturno-informativnog, zdravstvenog i svakog drugog neophodnog karaktera, njihovih nosilaca, rokova i finansijskih troškova, u narednom četvorogodišnjem periodu. Kao prioritarna područja djelovanja izdvajaju se: rješavanje pravnog statusa RE populacije (registracija i rješavanje problema ličnih dokumenata), obrazovanje, očuvanje kulture i tradicije, informisanje, zapošljavanje i prava iz radnog odnosa, zdravlje i zdravstvena zaštita, socijalna i dječija zaštita, nasilje nad ženama i nasilje u porodici, poboljšanje uslova stanovanja i učešće u javnom i političkom životu.

- **Mjere protiv rasizma i ksenofobije**

Posljednjim izmjenama Krivičnog zakonika unaprijeđen je okvir za suzbijanje rasizma i ksenofobije. Polazeći od odredbi Okvirne odluke Savjeta 2008/913/JHA o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivično-pravnim sredstvima, Konvencije o eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama – CEDAW i preporuka ODIHR-a, cilj nove odredbe člana 42a jeste da se obezbijedi strože kažnjavanje, a time i pojačana krivičnopravna zaštita u odnosu na pojedine posebno ranjive društvene grupe čiji su pripadnici žrtve različitih krivičnih djela koja se vrše iz mržnje zbog te pripadnosti. Iako je u članu 42 Krivičnog zakonika u okviru opštih pravila o odmjeravanju kazne već predviđeno da će sud prilikom odmjeravanja kazne u obzir uzeti i pobude iz kojih je djelo učinjeno, pa prema tome i mržnju, ta odredba je uopštena i ne govori eksplicitno o mržnji kao otežavajućoj okolnosti (i to po navedenim osnovima), niti je propisuje kao obaveznu otežavajuću okolnost što je učinjeno u odredbi člana 42a Krivičnog zakonika.

- **Zaštita ličnih podataka**

Članom 43 Ustava garantuje se zaštita ličnih podataka i zabranjuje upotreba ličnih podataka u svrhu koja ne odgovara onoj zbog koje su prikupljeni. Svi imaju pravo da budu informisani o ličnim podacima koji se o njoj/njemu prikupljaju kao i na zaštitu suda u slučaju zloupotrebe.

Crna Gora je ratifikovala **Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti pojedinaca od automatske obrade ličnih podataka** i njen dodatni protokol koji se tiče nadzornih organa i prekograničnog prenosa podataka.

U julu 2012. usvojene su **izmjene i dopune Zakona o zaštiti ličnih podataka** (Sl. list CG, br. 79/08, 70/09, 44/12) **u cilju njegovog usklađivanja s Direktivom 95/46/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 24. X 1995. o zaštiti pojedinaca od procesuiranja ličnih podataka i slobodnog kretanja tih podataka.** Crnogorski organi su mišljenja da je zakon u potpunosti usklađen s direktivom. Međutim, prema navodima crnogorskih organa, **Zakon o elektronskim komunikacijama** (Sl. list CG, br. 50/08, 70/09, 49/10, 32/11, 6/13) je **samo djelimično usklađen s Direktivom 2002/58/EZ** koja je

izmijenjena Direktivom 2009/136/EZ.

Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama je osnovana 2010. kao nezavisno tijelo i ima svojstvo pravnog lica. Skupština Crne Gore imenuje predsjedavajućeg i dva člana savjeta Agencije za zaštitu ličnih podataka. Mandat traje 5 godina. Nadležnosti Agencije uključuju nadzor nad propisima i aktivnostima u oblasti zaštite ličnih podataka i saradnju s državnim tijelima u pripremi propisa koji se odnose na zaštitu ličnih podataka.

U skladu s **članom 176 Krivičnog zakonika**, novčane ili kazne zatvora se predviđaju za nedozvoljeno prikupljanje, procesuiranje ili upotrebu ličnih podataka.

III USKLAĐIVANJE ZAKONODAVNOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA S PRAVNOM TEKOVINOM EVROPSKE UNIJE

Crnogorsko zakonodavstvo koje uređuje oblasti obuhvaćene poglavljem 23 „Pravosuđe i temeljna prava“ djelimično je usklađeno sa pravnom tekovinom EU. U Crnoj Gori je uspostavljen institucionalni okvir za sprovođenje pravne tekovine u ovoj oblasti, ali je potrebno njegovo dalje unaprijeđivanje.

Crna Gora će nastaviti s reformama u poglavlju 23, u cilju punog usaglašavanja njenog zakonodavnog i institucionalnog okvira sa pravnom tekovinom u oblasti pravosuđa, borbe protiv korupcije i temeljnih prava.

Strateški okvir za aktivnosti na ovom planu biće akcioni planovi za otvaranje pregovora u poglavljima „Pravosuđe i temeljna prava“ i „Pravda, sloboda i bezbjednost“, kao i relevantne nacionalne strategije i prateći akcioni planovi.

1. PRAVOSUĐE

1.1 Jačanje nezavisnosti pravosuđa

Nakon što je Skupština Crne Gore usvojila amandmane na Ustav u dijelu izbora nosilaca najviših pravosudnih funkcija, čiji je prevashodni cilj jačanje njihove nezavisnosti, odnosno otklanjanje mogućnosti političkog uticaja na rad pravosuđa, slijedi usaglašavanje sistemskih zakona (Zakona o Sudskom savjetu, Zakona o sudovima, Zakona o državnom tužilaštvu i Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore) s novim ustavnim rješenjima do kraja 2014.

Navedenim zakonima biće stvorena pravna osnova za postupak izbora članova Sudskog savjeta koji nijesu sudije, članova Tužilačkog savjeta, kao i uslova za izbor sudija u dijelu predviđanja završene obavezne obuke od strane Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije; uspostavljanje jedinstvenog sistema izbora sudija, tužilaca i zamjenika državnih tužilaca na nivou države na osnovu transparentnog postupka, zasnovanog na zaslugama

(merit based system); uvođenje sistema napredovanja zasnovanog na rezultatima rada, kao i sistema periodičnog ocjenjivanja rada sudija, tužilaca i zamjenika državnih tužilaca; uvođenje kriterijuma za trajno upućivanje sudija iz jednog suda u drugi na dobrovoljnoj osnovi, odnosno za veću dobrovoljnu mobilnost zamjenika državnih tužilaca.

Navedene reforme biće sprovedene do kraja 2015, a u istom roku, paralelno s ovim aktivnostima, Crna Gora će ojačati administrativne kapacitete Sekretarijata Sudskog savjeta, unaprijediti administrativnu podršku radu Tužilačkog savjeta i obezbijediti finansijska sredstva u budžetu za nesmetan rad Sudskog i Tužilačkog savjeta, kao i za sudstvo i državno tužilaštvo.

Takođe, u prethodnom periodu kroz izmjene Krivičnog zakonika unaprijeđena je interna samostalnost nosilaca pravosudne funkcije, kroz propisivanje krivičnog djela nedozvoljeni uticaj na sudije i državne tužioce čija primjena će biti praćena kroz periodično izvještavanje o realizaciji Akcionog plana za poglavlje 23.

Ukupni rezultati reforme pravosuđa u dijelu njegove nezavisnosti biće predmet ankete, koju će među građanima sprovesti nevladine i strukovne organizacije.

Kako bi se osigurala unutrašnja nezavisnost sudija, Crna Gora će realizovati veliki broj mjera, uključujući: praćenje i izvještavanje (od suda više instance i od Sudskog savjeta putem PRIS-a) o pravilnoj primjeni zakona u pogledu oduzimanja predmeta sudijama od strane predsjednika sudova; analiziranje i optimizaciju različitih sistema uputstava za rad i razloga oduzimanja predmeta od državnih tužilaca od strane rukovodilaca državnih tužilaštava; kontinuiranu obuku za jačanje integriteta za članove Sudskog i Tužilačkog savjeta, za sudije, predsjednike sudova i državne tužioce i njihove zamjenike na osnovu programa integriteta koji obuhvataju pitanja šta je korupcija, zaštita imidža, konflikt interesa; anketiranje građana i sveobuhvatne analize adekvatnosti zakonskog okvira nezavisnosti pravosuđa.

1.2. Jačanje nepristrasnosti pravosuđa

U cilju daljeg jačanja nepristrasnosti pravosuđa, Crna Gora će nastaviti rad na unapređenju sistema slučajne dodjele predmeta u okviru Pravosudnog informacionog sistema (PRIS) u svim sudovima, s posebnom pažnjom na sudove s malim brojem sudija.

Puna implementacija preporuka koje se odnose na sistem slučajne dodjele predmeta predviđena je do 2017, imajući u vidu da je pretpostavka za sprovođenje ove aktivnosti urađena analiza racionalizacije sudova u kojoj će biti razmatran najmanji broj sudija potrebnih za rad jednog suda.

U pogledu unapređenja sistema provjere prijavljene imovine sudija i tužilaca, u skladu sa Zakonom o sprječavanju sukoba interesa, Crna Gora će vršiti dalje unapređenje sistema elektronskog povezivanja baza podataka nadležnih institucija u cilju omogućavanja

provjere tačnosti prijavljene imovine sudija i tužilaca. Takođe, praćenje primjene Zakona o sprječavanju sukoba interesa u pogledu prekršajne i disciplinske odgovornosti vršiće pored Komisije za sprječavanje sukoba interesa i Komisija za praćenje Etičkog kodeksa sudija i državnih tužilaca, kao i Sudski i Tužilački savjet.

Crna Gora je predvidjela mjere kako bi ojačala nadzorna ovlašćenja i profesionalni kapacitet Komisije za sprječavanje sukoba interesa, kako bi se osigurala efektivna i znatna provjera imovine i spriječio sukob interesa (vidjeti: Borba protiv korupcije - Prevencija korupcije).

U pogledu preispitivanja pravila i procedura utvrđivanja odgovornosti sudija i tužilaca, izvršiće se analiza primjene procedura i uvesti neophodne izmjene u postupcima disciplinske odgovornosti i razrješenja nosilaca pravosudnih funkcija.

1.3 Jačanje odgovornosti u pravosuđu

Tokom usaglašavanja sistemskih pravosudnih zakona s novim ustavnim rješenjima u 2014. Crna Gora će ojačati odgovornost nosilaca pravosudne funkcije definisanjem nadležnosti za vođenje postupka disciplinske odgovornosti i postupka razrješenja, uloge disciplinskih komisija, odnosno jačanjem poštovanja principa proporcionalnosti između disciplinskog prekršaja i disciplinske sankcije.

Crna Gora će ojačati standarde etičkog ponašanja sudija i tužilaca izmjenama etičkih kodeksa u skladu sa mišljenjima konsultativnih savjeta evropskih sudija i tužilaca, odnosno Bangalorskim principima ponašanja u sudstvu („Bangalorski principi“), Preporukom CM/Rec(2010)12 Odbora ministara državama članicama o nezavisnosti, efikasnosti i odgovornosti, i Evropskim smjernicama o etici i ponašanju državnih tužilaca (smjernice iz Budimpešte). Da bi se obezbijedila stvarna implementacija etičkih kodeksa, Crna Gora će uvesti šestomjesečno izvještavanje o poštovanju etičkih kodeksa sudija i tužilaca, kao i izradu godišnjih analiza poštovanja ovih dokumenata. Posebna pažnja biće posvećena podizanju svijesti građana o mehanizmima kontrole rada sudija i tužilaca.

U skladu s Ustavnim određenjem funkcionalnog imuniteta sudija i državnih tužilaca posebna pažnja biće posvećena njegovoj punoj implementaciji na nivou podustavnih odredbi i obezbjeđenju efikasne implementacije u praksi u cilju obezbjeđivanja pune odgovornosti sudija i državnih tužilaca za izvršena krivična djela, naročito krivičnih djela protiv službene dužnosti kroz izmjene Zakona o Sudskom savjetu i Zakona o državnom tužilaštvu.

U odnosu na unapređenje sistema odgovornosti sudija i tužilaca, izmjenama Zakona o sudskom savjetu, Zakona o sudovima i Zakona o državnom tužilaštvu obezbijediće se nadležnost i uloga Disciplinske komisije u odnosu na odgovornost sudija i tužilaca u disciplinskom postupku i postupku razrješenja, kao i poštovanje principa proporcionalnosti između disciplinskog prekršaja i disciplinskih sankcija.

1.4 Jačanje profesionalizma, stručnosti i efikasnosti pravosuđa

Jačanje profesionalizma, stručnosti i efikasnosti pravosuđa jedan je od ciljeva Strategije reforme pravosuđa 2013-2018, čije usvajanje se očekuje do kraja 2013.

Pouzdana i dosljedna pravosudna statistika, racionalizovana pravosudna mreža, puna implementacija instituta javnih izvršitelja, efikasno i finansijski održivo funkcionisanje Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije kao nezavisne i finansijski održive institucije, kao i uvođenje podsticajnih mjera za dobrovoljnu mobilnost sudija i tužilaca, ciljevi su pravosudne reforme u dijelu jačanja njegovog profesionalizma, stručnosti i efikasnosti.

Jačanje efikasnosti pravosuđa je jedan od ciljeva i nove Strategije reforme pravosuđa 2013-2018, a glavna polja djelovanja odnose se na racionalizaciju pravosudne mreže; rješavanje zaostalih predmeta kroz utvrđivanje pravila i donošenje godišnjih programa i redovno izvještavanje o rješavanju zaostalih predmeta na nivou svih sudova kao i kroz dobrovoljno upućivanje sudija, delegaciju predmeta, unapređenje i kontrolu rada službe dostave i izvršenja praćenja rada, alternativne načine rješavanja sporova, unapređenje pravosudnog menadžmenta i administracije, unapređenje alternativnih načina rješavanja sporova kroz primjenu instituta posredovanja, sudskog poravnjanja i arbitraže, i razvoj ostalih pravosudnih tijela (advokati, notari, javni izvršitelji, sudski vještaci, sudski tumači).

U toku je postupak zapošljavanja i obučavanja javnih izvršitelja, koji će početi sa radom u 2014, a u 2015. biće izvršena procjena njihovog rada i adekvatnosti cjelokupnog sistema izvršenja.

Crna Gora će do kraja 2015. uspostaviti pouzdanu i konzistentnu statistiku u skladu sa smjernicama CEPEJ-a, razviti indikatore za mjerenje produktivnosti rada sudija i prosječnog vremena za rješavanje određene vrste predmeta, starih predmeta, zaostataka i troškova postupanja, dok će u godinu dana dužem roku biti uspostavljeni odgovarajući standardi za opterećenost sudija i standardi rokova za postupanje u određenim vrstama predmeta i/ili određenim sudovima, odnosno kao instrument za pravilno raspoređivanje ljudskih i finansijskih resursa za rješavanje konkretnih slučajeva. Ove aktivnosti biće praćene kontinuiranim jačanjem administrativnih kapaciteta za razvijanje i održavanje PRIS-a u skladu s usvojenim strateškim dokumentima za razvoj IKT-a u pravosuđu.

Racionalizacija sudske mreže biće sprovedena u dvije faze: 2013-2015. i 2015-2019. **Prva faza** biće realizovana na osnovu Plana racionalizacije pravosudne mreže donijetog u skladu s Analizom za racionalizacije pravosudne mreže koja je usvojena u martu 2013, a koji, između ostalog, predviđa spajanje dva privredna suda u Podgorici i Bijelom Polju u jedan sud sa sjedištem u Podgorici, zatim spajanje dva specijalizovana odjeljenja pri višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju u jedno specijalizovano odjeljenje za suđenje u

predmetima organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina pri specijalizovanom odjeljenju u Višem sudu u Podgorici, što će se mutatis mutandis odnositi i na strukturu državno-tužilačke organizacije.

Druga faza racionalizacije biće sprovedena na osnovu nove analize, u čijem će fokusu biti kriterijumi za određivanje najmanjeg potrebnog broja sudija koji opravdava postojanje suda, rasterećenje sudova u pogledu preuzimanja ostavinskih predmeta od strane notara i rezultati rada javnih izvršitelja u pogledu preuzimanja predmeta izvršenja od suda.

Uspješnost implementacije instituta javnih izvršitelja biće mjerena analizom efikasnosti funkcionisanja sistema izvršenja i uticaja uvođenja instituta javnih izvršitelja na produktivnost sudova. Takođe, PRIS će biti upodobljen i unaprijeđen u skladu sa sistemom javnih izvršitelja kako bi se mogao mjeriti stepen naplate, troškovi i trajanje izvršnih postupaka.

Transformacija Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije u nezavisnu i samoodrživu instituciju planirana je za 2016. Donošenjem novog Zakona o edukaciji u pravosuđu, postaviće se pravni osnov transformisanom Centru za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije. Dalje aktivnosti u ovoj oblasti odnose se na obezbjeđenje neophodnih budžetskih sredstava za rad i jačanje administrativnih kapaciteta.

Efikasnosti rada suda i tužilaštva će se jačati i dobrovoljnom mobilnošću sudija i tužilaca. U tom cilju, Crna Gora će uvesti podsticajne mjere za dobrovoljnu mobilnost sudija i tužilaca, čija implementacija je predviđena do 2015.

Planom racionalizacije pravosudne mreže planirane su aktivnosti u pravcu usvajanja pouzdanih indikatora i smjernica poput prosječnog standarda produktivnosti i prosječnog vremena za rješavanje predmeta u cilju poboljšanja efikasnosti sudova i pravilnog raspoređivanja ljudskih resursa u odnosu na opterećenost suda. Biće sačinjena Kadrovska analiza zaposlenih u pravosudnim organima (broj, struktura, radni status, penzijski staž) s ciljem utvrđivanja potrebnog broja zaposlenih i njihovog pravilnog raspoređivanja.

1.5. Postupci za ratne zločine

Kada su u pitanju postupci za ratne zločine, težište aktivnosti nadležnih organa će biti na preduzimanju mjera za sprječavanje nekažnjavanja i obezbjediti da se postupci koji su u toku i presude budu u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom i sudskom praksom Tribunala za bivšu Jugoslaviju. Ove mjere uključuju: kontinuirane obuke sudija i državnih tužilaca o međunarodnom humanitarnom pravu, uključujući međunarodne eksperte i uz saradnju s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju; zatim jačanje sistema zaštite svjedoka u predmetima ratnih zločina u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, odnosno u toku postupka i van postupka u skladu sa Zakonom o zaštiti svjedoka; jačanje zaštite žrtava krivičnih djela ratnih zločina u skladu sa pravilima

Službe za zaštitu oštećenih/svjedoka; podizanje svijesti kod svjedoka o postojanju sistema zaštite svjedoka, kao i identifikovanje pitanja naknade štete žrtvama ratnih zločina.

2. ANTIKORUPCIJA

Imajući u vidu da u Crnoj Gori ne postoji poseban antikorupcijski zakon, već su antikorupcijske aktivnosti definisane kroz nadležnosti više organa i tijela, kao **ključni korak ka reformi normativnog i institucionalnog okvira u oblasti prevencije korupcije**, a u cilju daljeg unapređenja, jačanja i konkretizovanja koordinacije nadležnih organa u oblasti prevencije, **Crna Gora će pristupiti osnivanju novog, efikasnijeg i djelotvornijeg antikorupcijskog organa, zasnovanog na zakonu. Zakon o Agenciji za antikorupciju** će definisati: nadležnosti Agencije za antikorupciju u dijelu koordinacije, nadzora i praćenja sprovođenja strateških dokumenata za borbu protiv korupcije s pratećim AP; koordinaciju i nadzor nad sprovođenjem planova integriteta; neposredno sprovođenje i nadzor Zakona o lobiranju, Zakona o sprječavanju sukoba interesa i Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, zaštitu zviždača i iniciranje zaključivanja međunarodnih ugovora i izmjene propisa u cilju pune primjene međunarodnih antikorupcijskih standarda. S tim u vezi, Crna Gora će donijeti **Zakon** do juna 2014, kojim bi se uspostavila **Agencija za antikorupciju** (do početka 2016), **kao funkcionalno nezavisno i samostalno centralno tijelo u oblasti prevencije korupcije**. Agencija će objединiti ljudske i tehničke kapacitete, UAI i KSSI i dio zaposlenih u stručnoj službi DIK-a, kao i zaposliti jedan broj novih službenika za ispunjavanje novih obaveza iz nadležnosti Agencije. **Do osnivanja Agencije, nastaviće se s jačanjem kapaciteta institucije čije će nadležnosti Agencija preuzeti.**

Do juna 2014. Crna Gora će izmijeniti i dopuniti **Zakon o sprječavanju sukoba interesa** (Sl. list CG, br. 1/09, 41/11, 47/11), koji će posebno definisati: proširenje kruga i kategorije lica koja su dužna da prijavljuju imovinu, članstvo javnih funkcionera u upravnim odborima javnih preduzeća bez naknade, precizno propisana ovlašćenja u dijelu provjere imovinskih kartona, nova rješenja u cilju potpune primjene Zakona, a u vezi ograničenja koja propisuju pojedini zakoni (**Zakon o bankama** / Sl. list CG, br. 17/08 - provjera bankarskih računa; **Zakon o zaštiti podataka o ličnosti** / Sl. list CG, br. 79/08, 70/09, 44/12 - objavljivanje podataka o javnim funkcionerima; **Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma** / Sl. list CG, br. 14/07, 04/08, 14/12 - u dijelu praćenja sumnjivih transakcija javnih funkcionera), jasno precizirane

sankcije koje se odnose na povrede pravila o sprječavanju sukoba interesa (posebno u dijelu neprijavlivanja imovine i netačnih podataka u imovinskim kartonima). U cilju unapređenja sistema provjere imovinskih kartona, od marta 2014, Crna Gora će proširiti obrazac imovinskih kartona detaljnijim podacima o vrstama, strukturi imovine i načinu sticanja imovine, kao i detaljnijim podacima o kreditnim zaduženjima i sredstvima; obezbijediti upoređivanje podataka iz imovinskih kartona i evidencija PU, Uprave za nekretnine, UJN, MUP-a, Komisije za hartije od vrijednosti, Ministarstva pomorstva i saobraćaja, Komisije za kontrolu postupka javnih nabavki, DIK, USPNIPT, Centralne banke CG; uspostaviti sistem praćenja preporuka KSSI od strane državnih organa i preduzimanja mjera protiv prekršilaca.

U cilju daljeg usaglašavanja s međunarodnim standardima i potpune provjere podataka u imovinskim kartonima javnih funkcionera, Crna Gora će zakonski ojačati nadležnosti KSSI, prije svega kroz mogućnost pristupa bazama podataka kojima KSSI nema direktan pristup. Crna Gora će ojačati kaznenu politiku, kao i donijeti odgovarajuće propise kojima bi se obuhvatile i određene kategorije, prije svega rukovodećih državnih službenika i namještenika koji bi bili obavezni da prijavljuju podatke o prihodima i imovini, čime bi se pored javnih funkcionera znatno povećao ukupni broj obveznika izvještavanja o imovini i prihodima. Crna Gora će ukinuti naknadu za članstvo javnih funkcionera u upravnim odborima javnih preduzeća. Crna Gora će unaprijediti Obrazac imovinskog kartona.

U cilju sprovođenja planiranih izmjena u **Zakonu o sprječavanju sukoba interesa** (Sl. list CG, br. 1/09, 41/11, 47/11), Crna Gora će uspostaviti automatsko umrežavanje i pristup KSSI bazama podataka organa i institucija koje posjeduju podatke o imovini i prihodima javnih funkcionera: PU, Uprave za nekretnine, UJN, MUP-a, Komisije za hartije od vrijednosti, Ministarstva pomorstva i saobraćaja, Komisije za kontrolu postupka javnih nabavki, DIK, UZSPNIPT, Centralne banke CG, MF, posebno u cilju upoređivanja podataka iz imovinskih kartona i baza organa i institucija. U tom smislu, značajna će biti implementacija aktivnosti iz projekta IPA 2010, koje su usmjerene na uspostavljanje nove baze podataka i njeno povezivanje s bazama navedenih organa radi provjere imovine. Predstojeća IV Evaluacija GRECO-a biće još jedna prilika da se verifikuju usvojena zakonska rješenja i rad KSSI, te eventualno dobiju preporuke za dalje unapređenje. Paralelno je u završnoj fazi izrada drugog programa s NVO CEMI pod nazivom "Provjeri me", gdje se umrežavaju podaci s Centralnim registrom Privrednog suda, DIK-om i Upravom za javne nabavke. Nastaviće se s obukama zaposlenih u KSSI posebno u dijelu kontrolnih nadležnosti i korišćenja baza podataka i državnih i lokalnih javnih funkcionera u odnosu na obaveze propisane Zakonom o sprječavanju sukoba interesa, kao i opšte javnosti u cilju prepoznavanja i prijavljivanja ovog fenomena.

Nakon usvajanja izmjena zakona o sprječavanju sukoba interesa Crna Gora će vršiti evaluaciju djelotvornosti uspostavljenog mehanizma na godišnjem nivou i obezbijediti

podizanje svijesti građana o institutu sukoba interesa i njegovom uticaju na društvo, putem javnih kampanja realizovanih u saradnji s NVO i radionica za državne i lokalne funkcionere.

U dijelu normativnog okvira koji reguliše **slobodan pristup informacijama**, Crna Gora će kontinuirano jednom godišnje pratiti primjenu postojećeg Zakona, dok je planirana i priprema Analize primjene **Zakona o slobodnom pristupu informacijama** s posebnim osvrtom na: primjenu kriterijuma po kojima se odlučivalo o javnom interesu za otkrivanje informacija ili odbijanje pristupa informacijama; pokrenute postupke i izrečene sankcije; primjenu izuzetaka od primjene načela javnosti, naročito u odnosu na kriterijum „spoljne i ekonomske politike“. Analiza će predvidjeti eventualne preporuke za izmjenu zakonskog teksta.

Osim toga, Crna Gora će sprovoditi kontinuirane obuke za službenike odgovorne za rješavanje po zahtijevima za slobodan pristup informacijama, u skladu sa sudskom praksom i međunarodnim standardima, kao i redovno informisanje javnosti o primjeni Zakona i o pravima definisanim ovim propisom. Analiza primjene Zakona predviđena je za 2015.

Crna Gora će redovno izvještavati o sprovođenju zakona naročito u pogledu poštovanja sudskih odluka u ovoj oblasti. Crna Gora će uraditi analizu primjene zakona, posebno u odnosu na primjenu kriterijuma po kojima se odlučivalo o javnom interesu za otkrivanje informacija ili odbijanje pristupa informacijama, pokrenute postupke i izrečene sankcije, i primjenu izuzetaka od primjene načela javnosti, naročito u odnosu na kriterijum „spoljne i ekonomske politike“, te u skladu s analizom izvršiti neophodne zakonske izmjene.

Crna Gora će donijeti **Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja** u skladu s GRECO preporukama. Ovim zakonom jasno će se propisati nadležnosti DIK-a i DRI u sprovođenju zakona, uključivanje nezavisnih revizorskih kuća u reviziju dijela izvještaja, propisivanje obaveze trećim licima da na upit nadležnih organa dostave tražene informacije, definisanje istražnih ovlašćenja nadležnih organa i unapređenje sistema sankcija. Ovaj zakon će objediniti dosadašnja rješenja **Zakona o finansiranju političkih partija** (Sl. list CG, br. 42/11, 60/11 i 1/12) i **Zakona o finansiranju kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore** (Sl. list CG, br. 08/09). U skladu s novim zakonom, Crna Gora će donijeti podzakonske akte koji će regulisati korišćenje javnih resursa za aktivnosti političkih subjekata i predizbornih kampanja u skladu s GRECO preporukama, način vođenja poslovnih knjiga političkih subjekata i utvrditi način redovnog i transparentnog iskazivanja prihoda, rashoda, imovine i obaveza izvora sredstava političkih subjekata.

Kako bi se efikasno sprovodile odredbe planiranog **Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja**, do kraja juna 2014, Crna Gora će usvojiti **nove**

Pravilnike o sistematizaciji i unutrašnjoj organizaciji DRI i DIK, čime će se povećati broj zaposlenih u cilju efikasnijih sprovođenja zadataka iz novog Zakona. Crna Gora će do juna 2014. obezbijediti adekvatna budžetska sredstva i opremu za stručnu službu DIK i DRI i razviti plan specijalizacije i kontinuirane edukacije zaposlenih u skladu sa nadležnostima.

Crna Gora će napraviti dodatne korake na ispunjavanju preostale četiri GRECO preporuke i preciznije definisati nadležnosti DIK i DRI u dijelu nadzora nad sprovođenjem zakona, definisati njihova istražna ovlašćenja, ojačati sistem sankcija, donijeti podzakonske akte kojima će se urediti korišćenje javnih resursa u izbornom procesu i aktivnostima političkih partija, način vođenja poslovnih knjiga političkih subjekata i utvrditi način redovnog i transparentnog iskazivanja prihoda, rashoda, imovine i obaveza izvora sredstava političkih subjekata.

U cilju jačanja **integriteta u državnoj upravi**, Crna Gora će izmjeniti i dopuniti **Zakon o opštem upravnom postupku** (Sl. list RCG, br. 60/03 i Sl. list CG, br. 32/11) do juna 2014, čija će se nova rješenja odnositi na: pojednostavljenje i ubrzanje opšte upravne procedure, smanjenje troškova postupka za sve učesnike u postupku, modernizacija procesnih mehanizama ZUP-a, stvaranje uslova i otvorenost prema korišćenju modernih informaciono-komunikacionih tehnologija za pružanje upravnih usluga (tzv. e-uprava), efikasniju zaštitu i javnog interesa i pojedinačnih interesa građana i pravnih lica u upravnim stvarima, lakše i potpunije ostvarenje i zaštitu kako zakonitosti, tako i sloboda i prava građana u procesu neposredne primjene propisa u upravnoj materiji.

U cilju praćenja realizacije AURUM-a, do kraja 2013. biće pripremljen izvještaj o realizovanim mjerama iz Akcionog plana za implementaciju AURUM-a, na osnovu kojeg će biti pripremljen novi AP za period 2014-2016.

U cilju pune primjene odredbi **Zakona o državnim službenicima i namještenicima** (Sl. list CG, br. 39/11, 66/12), posebno u dijelu kontrole postupka zasnivanja i prekida radnog odnosa; kontrole primjene odredbi koje se odnose na karijerni sistem; efikasnog i blagovremenog postupanja po pritužbama državnih službenika koje se odnose na povrede iz rada i po osnovu rada; vršenja nadzora nad radom UzK u odnosu na postupak zapošljavanja, Crna Gora će povećati broj upravnih inspektora na ukupno 6 do jula 2014.

U pogledu vršenja inspeksijskog nadzora Crna Gora će utvrditi metodologiju analize rizika, shodno odredbama Zakona o inspeksijskom nadzoru, s ciljem proaktivnog djelovanja u prevenciji i ranom otkrivanju koruptivnih radnji i drugih djela sa obilježjima korupcije.

Takođe, Crna Gora će nastaviti s donošenjem i sprovođenjem planova integriteta u svim državnim organima i organima lokalne samouprave, kao jakog preventivnog mehanizma koji je obaveznost stekao Zakonom o državnim službenicima i namještenicima. U tom

pravcu, Crna Gora će sprovesti obuke za 90 menadžera integriteta koji će biti odgovorni za pripremu i sprovođenje planova integriteta.

Osim toga, tokom 2014. Crna Gora će usvojiti planove integriteta u 4 pilot institucije, a nakon toga nastaviti s usvajanjem planova integriteta u ostalim državnim organima shodno Zakonu o državnim službenicima i namještenicima.

Crna Gora ulaže kontinuirane napore u jače uključivanje **Skupštine** u ukupne antikorupcijske napore. U tom smislu, bolji rezultati se moraju postići u korišćenju kontrolnih mehanizama koje zakonodavnoj vlasti stoje na raspolaganju u cilju kontrole izvršne vlasti. Skupština će unapređivati normativni okvir za ostvarivanje svoje kontrolne uloge i uloge nadležnih radnih tijela uključujući i Odbora za antikorupciju. Od strane Odbora za antikorupciju očekuju se rezultati u pogledu kontrole izvršne vlasti u skladu sa njegovim nadležnostima. U cilju primjene **Etičkog kodeksa poslanika** Skupština Crne Gore će osnovati **posebno tijelo za praćenje njegovog sprovođenja**, u čiji će sastav ući predstavnici Skupštinskih odbora, predstavnici NVO i akademske zajednice.

Crna Gora će donijeti **Etički kodeks poslanika**, koji će sadržati jasne smjernice poslanicima u odnosu na oblast sukoba interesa, lobiranja i druge povezane oblasti u skladu s najboljim primjerima prakse i preporukama GRECO-a, i definisati strukturu i sastav tijela za praćenje poštovanja odredbi Kodeksa.

Pored postojećih sistema unutrašnje kontrole rada Uprave policije, Poreske i Uprave carina, Crna Gora će pripremiti funkcionalnu analizu njihove primjene, juna 2014, kako bi eventualne preporuke proširile nadležnosti odjeljenja unutrašnje kontrole u pomenutim organima i inicirale njihovo uvođenje u još nekim državnim organima.

Crna Gora će usvojiti izmjene i dopune **Zakona o javnim nabavkama** (Sl. list CG, br. 42/11) do decembra 2013, koje će obuhvatiti: izmjene načina imenovanja predsjednika i članova DKKPJN (imenovanje od strane Skupštine); obavezu da najmanje jedan član Komisije za otvaranje i vrednovanje ponuda mora posjedovati sertifikat o položenom stručnom ispitu za rad na poslovima javnih nabavki; pravni osnov za donošenje pravilnika kojim će se urediti jasni kriterijumi za postupak i način izbora članova Komisije za otvaranje i vrednovanje ponuda i njihova ovlašćenja i odgovornosti; propisivanje ovlašćenja inspektorima UIP da vrše kontrolu sprovođenja dodijeljenih ugovora; uvođenje negativne reference ponuđača uključujući i: zabranu učešća ponuđačima u postupku javnih nabavki ukoliko su prije toga kršili rokove i/ili druge odredbe ugovora o javnim nabavkama; unapređenje sistema kontrole sukoba interesa u postupku javnih nabavki; unapređenje sistema evidencije koju vode naručioci i sadržaj izvještaja UJN o javnim nabavkama. U cilju pune implementacije izmijenjenog zakonskog teksta, Crna Gora će donijeti i neophodne podzakonske akte.

U cilju pune primjene **Zakona o javnim nabavkama** (Sl. list CG, br. 42/11) i potpunije kontrole postupka javnih nabavki, Uprava za javne nabavke i Uprava za inspeksijske

poslove će utvrditi metodologiju analize rizika u vršenju kontrole, s ciljem proaktivnog djelovanja u prevenciji i ranom otkrivanju koruptivnih radnji i drugih djela s obilježjima korupcije. Kontrole će vršiti u skladu s utvrđenom metodologijom i podnositi godišnji izvještaj o tome. Uprava za inspekcijske poslove će povećati broj inspektora za javne nabavke za dva do januara 2014, kako bi se efikasnije odgovorilo planiranim aktivnostima za ovu oblast.

Kao posebno tijelo osnovano za vršenje inspekcijskih poslova za sve resore državne uprave, **Uprava za inspekcijske poslove**, zbog obimnosti posla, će utvrditi posebnu metodologiju utvrđivanja rizika u vršenju inspekcijskog nadzora kako bi se primjenom navedene metodologije utvrdili resori koji su najranjiviji na pojavu korupcije, te se u skladu s tim i napravili planovi prioritnog djelovanja ovog tijela. Aktivnost je planirana za I kvartal 2015, koja za rezultat treba da ima povećan broj utvrđenih nepravilnosti i eventualnih prekršajnih i krivičnih postupaka.

U pogledu praćenja rezultata u posebno osjetljivim oblastima, Crna Gora će 2015. pripremiti Analizu uticaja ostvarenih rezultata u odnosu na oblasti od posebnog rizika (privatizacija, javne nabavke, urbanizam, obrazovanje, zdravstvo, lokalna samouprava i policija), koja će poslužiti kao polazna osnova za dalje strateško planiranje aktivnosti u borbi protiv korupcije u oblastima od posebnog rizika.

Crna Gora će realizovati brojne, kontinuirane aktivnosti s ciljem većeg uključivanja **NVO sektora** u agendu antikorupcije posebno kroz uključivanje njihovih predstavnika u radne grupe za izradu antikorupcijskih zakona i u radu Skupštinskog Odbora za antikorupciju.

U odnosu na preporuku za jačanje efikasnosti sistema zaštite lica koja prijavljuju korupciju, Crna Gora će sačiniti analizu primjene regulative koja se odnosi na zaštitu lica koja prijavljuju korupciju i obezbijediti krivičnopravnu zaštitu lica koja prijavljuju korupciju kroz izmjene i dopune Krivičnog zakonika, kojim će se obezbijediti zaštita lica koja prijavljuju korupciju kroz inkriminisanje lica koja otkazu ugovor o radu zaposlenom koji je zbog opravdane sumnje da je učinjeno krivično djelo s obilježjima korupcije podnio prijavu ili se obratio nadležnim licima ili organima. Praćenje primjene i poštovanje mehanizma za prijavu korupcije u odnosu na zaštitu lica koja prijavljuju korupciju biće u nadležnosti Agencije za antikorupciju od 2016.

Prvi korak ka unapređenju normativnog okvira za represiju korupcije je usvajanje izmjena i dopuna **Krivičnog zakonika** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13), koji je usklađen s pravnom tekovinom EU, standardima SE i UN, kao i preporukama brojnih međunarodnih tijela kao što su MONEYVAL, UNCAC, CEDAW, GRETA, GRECO i dr. Ovim izmjenama se obezbijedila zaštita lica koja prijavljuju korupciju kroz inkriminisanje lica koja otkazu ugovor o radu zaposlenom koji je zbog opravdane sumnje da je učinjeno krivično djelo s obilježjima korupcije podnio prijavu ili se obratio nadležnim licima ili organima.

U cilju upotpunjavanja potrebnog normativnog okvira za represiju korupcije Crna Gora će **do kraja 2014. izmijeniti Zakonik o krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 57/09 i 49/10) u dijelu: dodjeljivanja branioca po službenoj dužnosti po redosljedu sa spiska Advokatske komore; preciznijim određivanjem pravno nevaljanih dokaza u smislu pozivanja na određene članove ZKP-a, postupka izvršenja odluke o privremenom oduzimanju, kao i prava savjesnih trećih lica u odnosu na privremeno oduzetu imovinu; odredbe kojima se uređuju mjere tajnog nadzora u pogledu, subjekata koji ih određuju, obima mjera, krivičnih djela za koja se mogu primijeniti, lica na koja se primjenjuju i njihovog trajanja; odredbe kojima se uređuje odbačaj krivične prijave i kontrola odbačaja; odredbe kojima se uređuju ovlaštenja i radnje policije u izviđaju, a posebno se razmatra propisivanje mogućnosti da policija sasluša osumnjičenog po odobrenju državnog tužioca a bez saglasnosti osumnjičenog, zatim dužinu rokova kod lišenja slobode od strane policije, kao i potrebu donošenja odluke od strane policije; rok za odluku državnog tužioca o zadržavanju, kao i da se propiše rok za žalbu protiv rješenja o zadržavanju, a posebno razmotriti potrebu izmjene vremena zadržavanja za određena krivična djela (organizovani kriminal i korupcija); odredbe o predlaganju dokaza u istrazi u pogledu propisivanja obaveze državnog tužioca da donese odluku na koju se ima pravo žalbe; odredbe kojima se uređuje kontrola optužnice u pogledu funkcionalne nadležnosti za potvrđivanje optužnice.

U cilju praćenja primjene izmijenjenih odredaba ZKP-a Crna Gora će donijeti plan implementacije ZKP-a koji će sadržati obezbjeđivanje neophodnih tehničkih, administrativnih i finansijskih preduslova za njegovu efikasnu primjenu.

U cilju efikasne primjene izmijenjenog **Zakonika o krivičnom postupku** (Sl. list CG, br. 57/09 i 49/10), Crna Gora će izmijeniti određene zakone kako bi se njihova rješenja upodobila s izmjenama ZKP-a. U prvom redu **izvršiće se izmjena Zakona o carinskoj službi** (Sl. list CG, br. 7/02) u smislu razrade ovlaštenja za preduzimanje mjera tokom izviđaja.

Takođe, da bi se obezbijedila usklađenost sa ZKP-om, Crna Gora će izvršiti i potrebne izmjene Zakona o unutrašnjim poslovima i sprovoditi kontinuirane obuke o izmijenjenim i dopunjenim odredbama ZKP-a za potrebe policije, tužilaštva, sudova, službenika Uprave carina, Poreske uprave, Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, advokata.

U narednom periodu Crna Gora će posvetiti više pažnje unapređenju zakonodavnog okvira i jačanju kapaciteta Uprave za imovinu. Naime, akcenat će biti na donošenju posebnog zakona kojim će se urediti pitanja oduzimanja imovine i finansijske istrage. Donošenje ovog zakona biće uporedo s izmjenama Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o državnom tužilaštvu. U međuvremenu će se osnažiti kapaciteti Uprave za imovinu, dok će se u toku 2015. uspostaviti nezavisni organ koji će upravljati i starati se o privremeno i trajno oduzetoj imovini.

U cilju obezbjeđivanja pouzdanog sistema evidencije oduzete imovine Crna Gora će uspostaviti elektronski Registar oduzete imovine.

Crna Gora će izvršiti Analizu organizacione strukture, kapaciteta i ovlašćenja državnih organa i organa uprave u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, što će doprinijeti daljem razvoju kapaciteta ovih organa.

Takođe, Crna Gora će sprovesti promjene u pravcu centralizacije nadležnosti formiranjem **posebnog specijalnog tužilaštva** za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, a koje imaju za cilj ekonomičnost postupka i samih troškova, s obzirom na potrebu da sprovođenje pojedinih dokaznih radnji i praćenje toka postupka zahtijeva podršku posebne informatičko-tehničke opreme.

S tim u vezi, Crna Gora će donijeti poseban zakon kojim će se urediti nadležnost **Specijalnog državnog tužilaštva** koje će biti nadležno za postupanje u svim slučajevima s elementima korupcije, u okviru kojeg će se obezbijediti specijalizacija za osjetljive oblasti i korupciju na visokom nivou. Tim zakonom urediće se i organizaciona struktura posebnog tužilaštva za postupanje u predmetima organizovanog kriminala i korupcije, s posebnim osvrtom na visoku korupciju, kao i stvoriti osnov za uspostavljanje funkcionalne veze između Jedinice za finansijske istrage Uprave policije i multidisciplinarnog tima pri specijalnom tužilaštvu.

Paralelno s gore navedenim aktivnostima, Crna Gora će ojačati administrativne kapacitete Specijalnog tužilaštva i specijalizovanih odjeljenja Uprave policije kroz nabavku adekvatne opreme i sprovođenje obuka za zaposlene u posebnoj jedinici Uprave policije za sprovođenje finansijskih istraga kao i multidisciplinarnog tima, sastavljenog od stručnih pomoćnika računovođa, stručnjaka za oblast pranja novca, bankarskih stručnjaka, stručnjaka za međunarodne bankarske transakcije, poreskih stručnjaka.

Uporedo s uspostavljanjem **Specijalnog državnog tužilaštva**, Crna Gora će u 2014. uspostaviti i poseban informacioni sistem koji će služiti za uspostavljanje baze podataka i osiguravanja kanala za razmjenu informacija sa sudom, policijom i drugim organima odgovornim za sprovođenje zakona i omogućiti državnom tužilaštvu i specijalnom istražnom timu pristup bazama podataka neophodnim za efikasno vođenje finansijskih istraga, podataka o oduzetoj imovinskoj koristi, kao i elektronsku razmjenu podataka i informacija.

Kako bi ojačala svoju sposobnost finansijske istrage, Crna Gora će usvojiti poseban zakon o finansijskoj istrazi i konfiskaciji imovine u 2014. U isto vrijeme, Specijalno tužilaštvo će 2014. biti ojačano zajedničkim istražnim timovima sastavljenim od finansijskih eksperata poput računovođa, eksperata za sprječavanje pranja novca, bankarskih eksperata, eksperata za međunarodne bankarske transakcije i fiskalnih eksperata, a u Upravi policije će biti uspostavljena i posebna jedinica za vršenje finansijskih istraga. CENPF će pružati specijalizovane obuke za tužioce i sudije po pitanju

modernih istražnih tehnika i po pitanju upotrebe dokaza prikupljenih ovim tehnikama. Forenzički centar u MUP-u će obezbijediti novu opremu do 2015, a ojačati kadrove u periodu 2015 – 2017.

Unapređenju saradnje i poboljšanju razmjene informacija, osim pristupa i povezivanja raznih baza podataka, dopriniće i zaključenje protokola o saradnji između policije i Vrhovnog državnog tužilaštva u 2013; i između državnih organa (za porez, carinu, lučku upravu) i partnera iz trećih zemalja u 2014, s ciljem razmjene informacija koje bi mogle biti od značaja za krivične istrage.

Rad na jačanju sistema zaštite lica koja prijavljuju korupciju biće nastavljen kroz sačinjavanje analize primjene postojećeg zakonskog okvira i preduzimanje potrebnih aktivnosti u skladu sa zaključcima analize, što je detaljno razrađeno definisanim aktivnostima u Akcionom planu za poglavlje 23.

Što se tiče postupka okončanja krivičnih predmeta, Crna Gora će pripremiti komparativnu analizu, i na osnovu rezultata analize izmijeniti Zakonik o krivičnom postupku kako bi se sistem poboljšao.

Jedan od zadataka kojem Pravosudni informacioni sistem mora da odgovori jeste da se uspostavi jedinstveni sistem izvještavanja o predmetima korupcije i organizovanog kriminala. U tom pravcu, biće dorađen PRIS u dijelu uspostavljanja jednoobraznih statističkih podataka za praćenje krivičnih djela sa elementima korupcije i sprovedene obuke lica zaduženih za vođenje, praćenje i izvještavanje o statistici za krivična djela sa elementima korupcije.

3. TEMELJNA PRAVA

Crna Gora će nastaviti da unaprijeđuje svoj zakonodavni i normativni okvir sa međunarodnom i EU pravnom tekovinom u oblasti zaštite i promocije ljudskih prava i osnovnih sloboda.

- **Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja**

Na planu prevencije i suzbijanja torture i zlostavljanja, u sljedeće dvije godine, težište zakonodavnih reformskih aktivnosti biće stavljeno na izmjene **Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore** (Sl. list CG, br. 42/11) u cilju jačanja njegovih nadležnosti kao Nacionalnog preventivnog mehanizma, po sistemu „ombudsman plus“, a u skladu s Pariškim principima i Opcionim Protokolom. Izmjenama će se obezbijediti jačanje Zaštitnika u skladu sa Pariškim principima, odnosno garantovaće njegovu samostalnost i nezavisnost kroz jasno definisan status Zaštitnika, zamjenika Zaštitnika, ovlašćenog osoblja i ostalih zaposlenih u Stručnoj službi institucije. Aktivnosti na ovom planu odnosiće se i na stručno osposobljavanje i usavršavanje ovlašćenog osoblja koje vrši poslove NPM-a, jačanje svijesti lica lišenih slobode i drugih lica kojima je ograničeno

kretanje i građana o njihovim pravima i ovlaštenjima Zaštitnika u prevenciji i zaštiti od torture, i osmišljavanju kampanja za opštu informisanost javnosti.

Jačanje zatvorskih kapaciteta ostaje jedan od prioriteta reforme pravosuđa u Crnoj Gori. Osim **donošenja Zakona o izvršenju kazne zatvora**, sa inkorporiranim Evropskim zatvorskim pravilima i preporukama CPT-a, kao novim konceptom Komisije za uslovni otpust, Crna Gora će **izgraditi novi Zatvor Bijelo Polje** sa 150 projektovanih mjesta, kao i adaptirati Paviljon A i Stacionarne zdravstvene zatvorske jedinice s 40 mjesta u Kazneno-popravnom domu za duge kazne u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija Spuž. Crna Gora će donijeti i Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu kojim će se obezbijediti usklađenost s "Evropskim probacionim pravilima".

U cilju realizacije preporuka CPT-a, Crna Gora će kontinuirano sprovoditi inicijalne i tematske obuke za sve službenike policije o zabrani torture prilikom hapšenja, policijskog pritvaranja i naknadnog ispitivanja kako bi se obezbijedila „nulta tolerancija na zlostavljanje“. Ministarstvo unutrašnjih poslova i Uprava policije će sprovoditi istrage po prijavama zbog prekoračenja policijskih ovlaštenja i nezakonite upotrebe sredstava prinude u policijskim prostorijama.

Crna Gora će **unaprijediti kapacitete ustanova „Komanski most“ i Specijalne bolnice „Dobrota“**, odnosno transformisati „Komanski most“ u ustanovu za podršku odraslima koji nemaju ličnih potencijala za potpuno samostalan život, i otvoriti Dnevne bolnice i Resursni centar za edukaciju medicinskog osoblja u „Dobroti“.

Crna Gora će posvetiti punu pažnju realizaciji preporuka iz redovnog izvještaja CPT iz 2013, kao i preostalih neispunjenih preporuka iz CPT izvještaja iz 2008. kroz realizaciju aktivnosti definisanih Akcionim planom za poglavlje 23.

- **Sloboda izražavanja uključujući slobodu i pluralizam medija**

Crna Gora će **formirati Vladinu Komisiju za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama starih i nedavnih slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima i ubistava novinara** sačinjenu od predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova, tužilaštva, policije, NVO i medija, koja će imati za cilj da kroz saradnju sa nadležnim organima prikupi i razmotri svu relevantnu dokumentaciju na osnovu koje će istražiti razloge za nerasvijetljene prijetnje, napade i ubistva novinara. Kada su u pitanju preventivne mjere, **Crna Gora će uvesti sistem mjera i radnji koje Uprava policije preuzima u cilju zaštite novinara od prijetnji i nasilja**. S druge strane, Crna Gora će izraditi **program obuka za novinare** iz oblasti ljudskih prava, s posebnim osvrtom na član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima - Sloboda izražavanja, sa ciljem upoznavanja sa evropskim standardima u pogledu izvještavanja o poštovanju ljudskih prava, sa posebnim osvrtom na oblast slobode izražavanja, kao i obuka sudija i tužilaca u oblasti slobode izražavanja i primjene prakse Evropskog suda za ljudska prava. Nezavisnost audiovizuelnog regulatora

i javnog servisa biće ojačana **izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim medijima** (Sl. list CG, br. 46/10, 53/11 i 6/13), koje će biti pripremljene do kraja 2015, u cilju potpunog usaglašavanja s Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama iz 2010.

U odnosu na preporuku za dalje jačanje nezavisnosti audiovizuelnog regulatora javnog servisa, Crna Gora će u periodu 2013 – 2015. preduzimati mjere za implementaciju i pratiti realizaciju Strategije RTCG 2011-2015.

- **Sloboda okupljanja i udruživanja, uključujući slobodu formiranja političkih partija i pravo osnivanja sindikata**

Crna Gora će preduzeti korake kako bi se **do 2014. osigurala potpuna transparentnost reprezentativnosti sindikata i pravo na osnivanje novih sindikata**, u skladu s odgovarajućim nacionalnim propisima i Poveljom o temeljnim pravima Evropske unije. Izmjenama i dopunama Zakona o reprezentativnosti sindikata (Sl. list CG, br. 26/10), čije je usvajanje planirano za 2013, unaprijediće se transparentnost reprezentativnosti i pravo na osnivanje novih sindikata.

- **Princip nediskriminacije i rodna ravnopravnost**

Kako bi intezivirali **praktičnu primjenu nediskriminacije i rodne ravnopravnosti**, Crna Gora će izmjeniti Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda (izmjene se vrše oko utvrđivanja izbora i re-izbora Ombudsmana, odgovornosti, imuniteta i otpuštanja) do kraja 2013, kao i ojačati kapacitete Ombudsmana (detaljnije obrađeno u prethodnom dijelu), posebno u smislu jačanja administrativnih kapaciteta do 2016, uz mjere edukacije, obuka i podizanja nivoa svijesti.

Najvažnije aktivnosti u cilju daljeg **poboljšanja položaja lica sa invaliditetom** u Crnoj Gori, planirane u narednom periodu, odnose se na usvajanje Akcionog plana za period 2014-2015, kojim će se odrediti prioritetne mjere i aktivnosti koje će se sprovoditi u oblastima: zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije, sporta, kulture i rekreacije, pristupačnosti i organizacija koje okupljaju lica sa invaliditetom.

U oblasti zaštite lica s invaliditetom, Crna Gora će unaprijediti normativni okvir, izmjenom zakona o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom, koji će unaprijediti definiciju diskriminacije lica s invaliditetom i propisati jasnije kaznene odredbe. Crna Gora će izmjeniti Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata i podzakonske akte u cilju propisivanja pojačane obaveze svih subjekata kontrole u procesu praćenja ispunjenosti uslova za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti, kao i s ciljem brže, lakše i jeftinije izgradnje objekata (pristupnih rampi, liftova i sl.), jer će se izgradnja istih, tretirati kao izgradnja privremenih objekata.

Akcionim planom za poglavlje 23 predviđen je set normativnih, kontrolnih i edukativnih aktivnosti u cilju praćenja i poboljšanja stanja u ovoj oblasti.

Crna Gora će unaprijediti politiku zaštite od diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta kroz izmjene i dopune **Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zakona o zabrani diskriminacije i Krivičnog zakonika**. Izmjenama Krivičnog zakonika će se, kao otežavajuća okolnost za odmjeraivanje kazne, cijeniti okolnost ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi, vjeroispovjesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica. Paralelno s ovim aktivnostima, Crna Gora će nastaviti kontinuiranu edukaciju iz oblasti antidiskriminatornog ponašanja, u skladu s Planom implementacije antidiskriminacionog zakonodavstva na godišnjem nivou.

Prava i slobode **seksualnih manjina** biće unaprijeđeni kako kroz već pomenute izmjene i dopune antidiskriminacionog zakonodavstva i jačanje institucionalnog okvira, tako i kroz aktivnosti usmjerene na jačanje svijesti u društvenoj zajednici o njihovom položaju, uključujući publikovanje prakse Evropskog suda za ljudska prava u ovoj oblasti.

Crna Gora će kontinuirano sprovoditi **Strategiju o unapređenju položaja LGBT osoba 2013 – 2018**, kroz prateće Akcione planove.

Kada je riječ o nediskriminaciji i rodnoj ravnopravnosti, u periodu do 2017, Crna Gora će ojačati kapacitete Odjeljenja za rodnu ravnopravnost u cilju bolje koordinacije, implementacije i praćenja sprovođenja politika rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou. U narednom periodu, Crna Gora će preduzeti niz mjera definisanih Akcionim planom za poglavlje 23, koje se odnose na obuke, istraživanja, ustanovljenje baze podataka pomoću koje može da se analizira i izvještava o statističkim podacima, pilot projekte podsticanja registracije žena preduzetnika, jačanje saradnje sa ženama iz nevladinih organizacija, školovanje, istraživanje i podizanje nivoa svijesti.

Crna Gora primjenjuje Strategiju o zaštiti od nasilja u porodici (2011-2015), koja će biti evaluirana 2015.

Kako bi ojačala pravni i institucionalni okvir za **zaštitu djece** i jačanja prava djeteta Crna Gora će usvojiti Zakon o potvrđivanju Opcionog protokola III Konvencije o pravima djeteta, usvojiti novi Nacionalni plan aktivnosti za djecu (u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta) i Strategiju za razvijanje socijalne i dječje zaštite (2013-2017). U 2014. Crna Gora planira da ustanovi Savjet za prava djeteta. Što se tiče deinstitucionalizacije, Crna Gora trenutno priprema plan za transformaciju rezidencijalnih ustanova za socijalnu i dječju zaštitu, gdje je cilj da se na nulu dovede broj institucionalizovane djece djece od 0 do 3 godine do 2017. i da se za 30% smanji broj institucionalizovanja djece ostalih uzrasta.

- **Besplatna pravna pomoć, pravo na pravni lijek i mjere procesne zaštite**

Crna Gora će unaprijediti **infrastrukturu službi za besplatnu pravnu pomoć**, tj. devet službi za besplatnu pravnu pomoć biće opremljene, a u okviru PRIS-a biće uspostavljena

posebna baza podataka za besplatnu pravnu pomoć, koja će omogućiti vođenje evidencije o broju, vrsti, troškovima i kategoriji lica kojima je pružen ovaj vid pomoći. Crna Gora će kontinuirano pratiti primjenu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći i obezbijediti adekvatna finansijska sredstva za primjenu ovog instituta. Uporedo s tim, Crna Gora će sprovoditi kampanje za podizanje nivoa svijesti u cilju promovisanja ovog instituta široj javnosti i daljem usavršavanju službenika koji pružaju besplatnu pravnu pomoć (predsjednicima sudova, sudijama i advokatima).

Crna Gora će kontinuirano sprovoditi obuke sudija Ustavnog suda o pitanjima u vezi s ustavnim žalbama, zatim obuke sudija Ustavnog suda i savjetnika o korišćenju pretraživača Evropskog suda za ljudska prava (HUDOC prakse i odgovarajuće presude Suda), u cilju djelotvornog garantovanja prava na pravni lijek u skladu sa članom 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama. Crna Gora će kontinuirano pratiti primjenu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.

- **Poštovanje i zaštita manjina i kulturnih prava**

Crna Gora će donijeti novi Zakon o izboru, upotrebi i javnom isticanju nacionalnih simbola s ciljem da bolje definiše izbor, korišćenje i isticanje nacionalnih simbola. Takođe potrebno je uložiti napore na ojačavanju administrativnih kapaciteta organa koji učestvuju u zaštiti nacionalnih manjina.

Kada je riječ o **pravima manjina**, s posebnim osvrtom na Rome i Egipćane, **Crna Gora će nastaviti sa afirmacijom njihovih identiteta, vrijednosti, kulture i tradicije, naročito u obrazovnim programima.** Predviđeno je osiguravanje **odgovarajuće zastupljenosti** manjina u tijelima državne uprave, lokalne samouprave i javnih službi. Što se tiče raseljenih i interno raseljenih lica, planiran je dalji rad na prikupljanju dokumentacije za regulisanje boravka u Crnoj Gori. Osim toga, Crna Gora će poboljšati pristup zdravstva, obrazovanja itd. za ovu kategoriju osoba, uz adekvatno rješavanje njihovog stambenog pitanja. Najvažniji korak je **izgradnja stanova za 1177 porodica raseljenih i interno raseljenih osoba.** Rok za ključne aktivnosti u ovoj oblasti je 2017.

- **Mjere protiv rasizma i ksenofobije**

Crna Gora će adekvatno procesuirati **zločin iz mržnje**, kroz primjenu **Krivičnog zakonika** (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04 i Sl list CG, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11 i 40/13) u dijelu krivičnog djela povreda ravnopravnosti (član 159), dopunom na način da se ovo djelo može izvršiti ako se zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta nekom licu ograniči ili uskrati ljudsko pravo ili sloboda, kao i u dijelu propisivanja posebne okolnosti za odmjerenje kazne za krivično djelo koje je izvršeno iz mržnje.

- **Zaštita ličnih podataka**

Crna Gora će unaprijediti **zaštitu ličnih podataka** usaglašavanjem nacionalnih zakona koji tretiraju mehanizme zaštite podataka o ličnosti u različitim oblastima sa Zakonom o

zaštiti podataka; edukacijom državnih službenika, predstavnika medija i NVO o Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti i presudama Evropskog suda za ljudska prava – član 8 Evropske konvencije u vezi sa zaštitom ličnih podataka; kadrovskim jačanjem kapaciteta Agencije za zaštitu ličnih podataka; organizovanjem kampanja koje imaju za cilj bolju informisanost građana o pravu na zaštitu ličnih podataka. Analiza usklađenosti Zakona o zaštiti podataka o ličnosti sa Direktivom EU 45/96, Direktivama EU 45/96, 2002/58, 2006/24 i 2009/136 i ostalim relevantnim direktivama iz ove oblasti biće prvi korak ka realizaciji preporuke EK koja se odnosi na unapređenje ovog sistema u Crnoj Gori i biće pripremljena 2017.